

File

BLATUL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL II. No. 4 APRILIE 1935

B L A J U L

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

COMITETUL DE EDITURĂ: *Dr Vasile Aftenie, Aștilean: Tenea, Olimpiu I Barna, Pompeiu Bârlea, Eugen Bucur, Celestin Cherebețiu Dr Liviu Chinezu, Nicolae Comșa, Ion Covrig, Victor Crețu, Dr Ioan Cristea, Petru Cristea, Isaia Cristian, Pavel Dan, Dr Virgil Fulicea, Simeon Gizdavu, Dr Coriolan Pop-Lupu, Dr Nicolae Lupu, Ștefan Manciușlea, Teodor Megieșan, Emil Mesaroș, Iuliu Moga, Octavian Modorcea, Ovidiu Neamțiu, Dumitru Neda. Augustin Nemeș, Ioan Oltean. Grigorie Pădureanu. Emil Pintican, Alexandru Pol, Ștefan Pop, Emil Nireștean, Filip Pop, Dionisie Popa. Laurian Puia, Ioan Radocea, Virgil Stoica, Dr Coriolan Suciu, Dr Ioan Sucu, Dr Septimiu Todoran. Sigismund Toduța, Nicolae Țarină, George Veliciu, Eugen Vișa, Ioan Vultur.*

COMITETUL DE REDACȚIE: *Dr Liviu Chinezu, Pavel Dan, Dr Virgil Fulicea, Dr Nicolae Lupu, Ștefan Manciușlea, Dionisie Popa*

SECRETAR DE REDACȚIE: Nicolae Comșa

CUPRINSUL Nr. 4

<i>Al. Dima</i>	Localismul creator
<i>Radu Brateș</i>	Ectenie
<i>Pr. Liviu Chinezu</i>	Națiune și creștinism
<i>G. Cifarelli trad.</i>	Cei doi orfani după G. Pascali
<i>Ionel Neamțiu</i>	Un creator
<i>Florica Ciura</i>	Panegiric
<i>Ilie Dăianu trad.</i>	Maria în călătorie la Elisabetta după Ruth Schauman
<i>Șt. Manciușlea</i>	Granița de vest
<i>Pr. Octavian Popa</i>	Din istoria făgărașului

Cronici. *Ion Covrig-Nonea: D. Gusti, Sociologia militans. Virgil Fulicea: Indreptar plastic. Ion Covrig-Nonea: Primăvara românismului. Nicolae Comșa: Un om legendar: Thomas Masaryk.*

Cărți-Reviste. *I. Xenofon: Filarmonica deta 1855. I. Xenofon: Teatrul Unirii, Dis. O. Prohászka, Teodor Racovițan. Vieața basarabiei, V. Stoica. Buletin.*

Coperta: *Virgil Fulicea: In Sinedriu.*

Abonamentul anual . . . . . Lei 180
Pentru instituții, autorități și străinătate . . . 300

Redacția: str. Reg. Ferdinand, 23, Administrația: str. Avr. Iancu, 8.

BLAJUL

---

7 Aprilie 1935

Localismul creator¹⁾

A vorbi despre localismul creator într'un oraș precum Blajul care alături de alte centre a realizat în modul cel mai viu această formulă a culturii, e o sarcină nespus de plăcută și ușoară pentru conferențiar. Între subiect și publicul auditor, unitatea de vederi se produce fără nici-o greutate, în chip aprioric aproape.

Și totuși o relativ nouă fundamentare a acestui program cultural concomitent cu o încercare de a-i detalia conținutul, nu poate fi lipsită de interes pentru aceia chiar ce-i recunosc dintru început importanța.

În ce constă dar doctrina *localismului creator*, care-i sunt în fond principiile?

Să observăm mai întâiu că esența acestei teoretizări e departe de a fi o poziție stingheră singuratică în ansamblul tendințelor filosofice, științifice și practice chiar ale vremii noastre. Se vorbește astăzi într'adevăr de un *localism politic și administrativ* în dorința uneori sinceră a oamenilor politici de a sprijini înălțarea maximală a locului ce reprezintă. Se vorbește astăzi de un *localism educativ* în urma preocupării pedagogilor de a ține seama de elementele specifice ale cadrului în care școala activează. Se vorbește apoi de un *localism sociologic* prin direcția școalei monografice din București ce-și propune studiul științific al unităților sociale; de un *localism cultural* în sfârșit în opera de adaptare a propagandei culturale la nevoile stricte ale maselor legate de anume ținuturi.

Localismul creator se integrează în mod firesc alături de toate aceste localisme și semnifică de fapt o

---

¹⁾ Idei din conferința ținută la Blaj, la 7 Aprilie, în cadrul șezătorii literare a grupării „Thesis” — Sibiu.

încadrare în planul preocupărilor realiste ale culturii contemporane ce-și acordă o tot mai vie sinceritate și se înrădăcinează tot mai adânc în vitalitate. *Localismul creator* exprimă dar un moment cultural de o perfectă oportunitate și actualitate.

Programul de care vorbim, cuprinde ca un punct cardinal *cunoașterea în realitate și valorificarea în creație* a latențelor specifice și pitorești ale locului. Folosind termenul de „localism“ ci nu pe cel mai uzitat de „regionalism“ care a început în latura culturală chiar să fie învăluit de o accepțiune peiorativă, noua formulă culturală se simte mai solidară cu realitatea imediată care e mai puțin regiunea pe cât un anume punct geografic din cadrul ei, un loc precis demarcat sociologic.

Lăudabila activitate de cunoaștere prin metode științifice a pitorescului local, va da intelectualilor fiecărui colț de țară posibilitatea de a realiza o remarcabilă contribuție în domeniul construirii unei imagini reale despre *ființa noastră națională*. Pe această cale se vor aduna primele materiale necesare monografiei sociologice a centrelor noastre de cultură. Este firește — o manifestare a localismului creator științific.

Orizonturi noi se deschid însă de aci înainte. Co-moara geografică, istorică, socială a locului urmează a fi valorificată *pe plan creator*. E desigur o pioasă datorie a talentelor locale de a cultiva subiectul realității imediate și precise, de a descoperi culoarea inedită a solului de a prinde frământarea vie a unității spirituale specifice. Cât de elocvent e — în această privință — exemplul lui Creangă a cărei universală și românească prețuire purcede fără îndoială — tocmai din localismul lui propriu.

Localismul creator mai înțelege însă de asemeni să întreprindă opera de sprijinire a talentelor începătoare ispitite de fiorii creației, dar cari adesea — fluturași precipitați spre lumină — își ard aripile avântului în focul invidiei confrăților de pretutindeni. Nu înțelegem îndrumarea aceasta numai cu ajutorul revistelor locale ce pot aduce aci o contribuție valoroasă, ci ne gândim

mai îndată la crearea unor grupări intelectuale ce-și vor da sprijinul pe cale orală mai mult.

Dar *localism creator* mai înseamnă pentru noi crearea unui înalt mediu cultural în centrele urbane de seamă cu scopul de a menține viu interesul pentru nouile valori ale culturii generale și de a salva astfel pe adevărații provinciali intelectuali de naufragiul teribil al purei profesionalizării, acest nucleu de cultură având misiunea de a întreține cu devoțiune cultul *Ideii*, îndepărtând pe intelectuali — în parte cel puțin — dela meschinele interese ale unei vieți cotidiene fără orizont spiritual.

Cu acest program de activitate a cărui multiplă justificare în tradițiile localiste ale culturii românești, în considerații de ordin sociologic prin existența caracteristică a ținuturilor, de filosofie a culturii regionale, de etică socială, de naționalism în sfârșit prin necesitatea de a înviora creația Ardealului de pildă, în comparație cu remarcabilele eforturi ale Ungurilor și Sașilor — fundamentări pe cari le vom desvolta într'un studiu de-o mai mare amploare — nădăduim că vom aduce o reală și mai ales decisivă contribuție actualului nostru moment creator.

Al. Dima

Națiune și creștinism

Pornind ocazional dela articolul dlui D. Stăniloae din Gândirea (No. 2, Febr. 935) am considerat în numărul trecut relația dintre firea omului și elementul național, pentru a ajuta la lămurirea unei premise a problemei: creștinismul este din firea sa național sau nu?

Spuneam că pentru a dovedi teza afirmativă a acestei probleme, e nevoie să poți dovedi că atât elementul național cât și creștinismul aparțin naturii omului. În măsura în care se verifică aceasta, se va putea afirma în concluzie că viața creștină este națională.

În ce măsură este natural naționalul omenesc am arătat acolo, oprindu-ne la concluzia generală că elementul național nu numai că nu este constitutiv al firii noastre, dar că din cauza originii sale penale, din cauza inegalității sale în cursul istoriei, din cauza posibilității de-a nu-l desvolta în mulți inși, ori a-l desvolta adesea chiar contrar interesele națiunii al cărei fiu ești, aceste element nu aparține din toate punctele de vedere în mod necesar *esenței omenesti* ca atare, nu este o proprietate a ei în sens metafizic (ci numai fizic-moral), precum de altă parte nu este nici numai un oarecare atribut cu totul liber al ei, lăsând că se înțelege că face parte din acele țesături ale vieții noastre pământești — inteligentă și sensibilă — care, înlănțuindu-se prin afinitate cu ceea ce a moștenit, în general, iubește mai mult datinile, tradițiile și moravurile între care s'a născut, și de aceea se atașează lor, le cultivă și apără mai bucuros decât pe cele streine, rămânând totuși variabil.

Chiar de aceea și dacă s'ar putea susține și dovedi că viața creștină, sau suprafirească cum îi zicem noi, ar compete însăși naturii noastre așa încât de fapt să ne fie naturală, și atunci — din cauza nexului secundar care este între firea noastră și naționalul din noi, cum am arătat — creștinismul

nu poate fi național decât în expresia sa sensibilă intelectuală adecă în cult, haină, forme, în lucruri care aparțin tradiției și datinei. Iar această teză o dovedește faptul istoric al existenței bisericii lui Hristos până în veacul al IX respective al XI. Nu fondul dogmatic ci expresia lui poate varia și de fapt variază, fiind dependentă de variația popoarelor și de dinamismul vieții în cursul veacurilor.

Mai clar va apare însă această concluzie examinând poziția teologică a problemei pusă de d. Stăniloae în articolul citat: „Ortodoxie și națiune“.

Intrebarea este: vieța creștinească în noi aparține constitutiv naturii noastre ori ba? Umanul din noi este din necesitate și divin? Este el uman numai dacă e „teandric“? Ori, în concret, oamenii cei dintâi au în firea lor nemurirea și curățenia, le aparțin lor în sens natural și pe baza aceasta și grația, ori ba? Cu alte cuvinte: făcut-a Dumnezeu astfel pe om, încât din firea sa acesta să fie ordonat și destinat la vederea lui Dumnezeu, sau această vedere a lui e un dar special care nu compete naturii?

Noțiunile trebuiesc precizate.

Natura unui lucru cuprinde principiile constitutive intrinsece ale aceluia lucru și tot ce urmează din ele ori îi compet în mod firesc.

În vieța spirituală, afară de natura noastră, intervine și un alt principiu: acțiunea harică a lui Dumnezeu. — Din contactul naturii noastre cu această lucrare în de obște recunoscută și de biserica ortodoxă, se naște în om o stare de sfințenie care recheamă starea de inocență de înainte de păcatul strămoșesc. — Cercând teologii să înțeleagă tragedia începutului nostru, au studiat, pe baza datelor revelației pe omul cel dintâi. Ei ziceau: Dumnezeu l-a făcut pe Adam drept, sfânt. Cum a putut el cădea? Ca răspunsul să fie cât mai clar au luat în socotință starea faptică a primului om. El era o ființă; avea deci o natură proprie prin care se și definește. Această natură a fost înzestrată cu har, deci avea vieța divină. Dar afară de harul care sfințește și de natura sfințită au mai aflat în aceeași ființă unele perfecțiuni pe care

omul de azi nu le are, iar despre Adam și Eva sf. Scriptură ne spune că le-a avut: nevinovăția și nemurirea, condiționate de o anumită dorință a lui Dumnezeu.

După ce s'au statorit aceste trei elemente: natura, harul sfinților și darurile preternaturale, în viața aceleiași ființe cu totul unitară, au încercat teologii să le studieze.

Biserica catolică învață că din momentul creării lui Adam natura lui a fost înzestrată cu harul sfinților și cu darurile preternaturale.

Chestiunea este: ar fi putut oare crea Dumnezeu natura omului fără har și fără harul sfinților și fără cele praeter-naturale? Dacă da, care ar fi fost resursele, scopul și principiile intrinsece ale naturii sale?

Teologia catolică răspunde că Dumnezeu *ar fi putut* crea pe om și în *statul naturii pure*, pentrucă — în mod absolut vorbind — El nu era obligat să creeze vreo ființă care să fie destinată necondiționat la viziunea beatifică, ci putea foarte bine să lase fiecare ființă în natura sa. Iar în cazul acesta principiile intrinsec constitutive ale omului ar fi fost proporționate scopului său natural: de-a fi credincios autorului naturii și de a adera voinței lui în măsura în care o cunoaște din creațiune.

De aceea ar fi fost creat fără păcat și fără darul sfinților care nu sunt principii intrinsece ale firii sale și nici nu-i compet ei ca atare. Trupul său ar fi fost susceptibil de foame, de sete, pasiuni (nu în sensul de înclinare sau lucrare disordonată contra rațiunii, ci ca potență și lucrare care normal tind la obiectul propriu) și de moarte, fiindcă acestea decurg în mod firesc din ființa naturii compuse. Minte ar fi putut fi ignorantă, căci omul din firea sa își câștigă cunoștințele prin simțuri, ale căror percepții pot fi înșelătoare, și cu ajutorul fragilei imaginații. Voința lui ar fi putut fi înșelată de poftele trupesti căci acestea ar tinde de sine în obiectul propriu pe baza cunoașterii sensitive și n'ar fi supuse minții în mod absolut, pentrucă sunt puteri care, deși ale noastre, residă într'un organ trupesc și ca urmare depind nu numai de suflet ci și de calitatea și dispoziția trupului; iar aceste calități și dispoziții nu depind de rațiune. De aceea și stăpânirea concu-

piscentelor n'ar fi absolut sub stăpânirea minții și uneori ar putea-o înșela.

Existat-a acest stat al naturii pure omenești vreodată?
— Dl Stăniloae presupune în articolul său că noi răspundem afirmativ la această întrebare. Dar de fapt noi răspundem negativ: Acest stat al naturii pure n'a existat, după doctrina catolică. Și noi și ortodoxii ținem la fel că Dumnezeu l-a creat pe om în statul justiției originare sau al sfințeniei și al dreptății („aceasta am aflat, că a făcut Dumnezeu pe om drept.”) (Ecles, 7, 30). Știm însă că omul în acest stat mai avea și alte două daruri, acel al nemuririi și al scutirii de concupiscentă adecă al scutirii de pofta păcătoasă. Cu privire la aceste două daruri intervine o deosebire între noi și ortodoxii de azi. Căci pe când ei zic:

1. că aceste două însușiri aparțineau oamenilor celor dintâi înseși naturii omenești „ca o normă internă, ca fire autentică a naturii sale”,

2. că omul era „destinat la deplina realizare a îndumnezeirii sale numai în baza neprihănitului său” (art. cit. pag. 79) și

3. că păcatul strămoșesc nimicind aceste două însușiri, a introdus stricăciune în însăș natura noastră, pe atunci catolicii susțin că aceste două însușiri, deși perfecționau natura omului erau un dar integrant al firii omenești, întrucât omul era chemat din bunătatea lui Dumnezeu — deci nu din necesitate de natură — la un scop care nu-i competea lui întrucât era creatură pământescă. În statul justiției originare mintea, — care în statul naturii pure și din firea ei putea greși, fiindcă trebuia să se folosească în cunoașterea lucrurilor de simțuri fragile și de imaginația nestatornică și înșelătoare — mintea, zic, era supusă prin harul sfințitor cu totul lui Dumnezeu; din lucrarea acestui har urmau două perfecțiuni care întăreau natura în ordinea ei, acolo unde după sine ar fi fost mai fragilă, și se numesc daruri adause naturii (donum superad-ditum) prin care se dădea omului — nu firii omenești — impecabilitatea și nemurirea condiționată: dacă va rămânea credincios. Nu erau dară grații *separate* de harul sfințitor care prin sine să „strunească” concupiscenta și coruptibilitatea, ci erau două stări — efecte ale darului — care sfințea pe om și-l ținea să nu păcătuiască în măsura în care omul liber voia

să rămână unit cu Dumnezeu. Deosebirea între ele este *de ordin*, întrucât integritatea desăvârșea natura în ordinea naturii, fără ca numai prin asta omul să devie fiu al lui Dumnezeu prin participare, pe când *dreptatea* originară dată direct prin darul sfinților eleva natura la viața divină. Astfel armonia era deplină: sufletul supus lui Dumnezeu, trupul sufletului și apetitul sensibil rațiunii.

Insușirile acestea desăvârșeau, dar *nu izvorau din natură*: nu erau elemente constitutive din necesitate ale firii omenești ci un dar adaus. De aceea „îndumnezeirea omului“ nu era satisfacerea unui drept al omului „pe baza neprihănitii sale“, și tot de aceea păcatul strămoșesc deși a rănit natura, a debilitat-o în acțiunea sa, nu a știrbit-o în elementele sale intrinsec constitutive, nu a stricat-o.

Această deosebire de vederi între teologia ortodoxă *modernă* și teologia catolică, se exprimă din partea noastră cu distincția între *natural* și *supranatural*, distincție care formează centrul preocupărilor dlui Stăniloae în articolul din chestiune și căreia îi opune viața în și fără Dumnezeu: „Noi distingem, zice dânsul, nu între natural și supranatural, ci între viață fără Dumnezeu și în Dumnezeu“ adăogând: „dar viața naturală e cea în Dumnezeu“ (L. c. pag. 80).

Să ne oprim puțin asupra acestei terminologii.

Natural, în sens filosofic, numim ceea ce-i compete unui lucru din firea sa. Iară supranatural e tot aceea ce întrece exigența oricărei ființe create ori creabile.

De altă parte „viața fără Dumnezeu“ nu poate fi decât aceea pe care o are un om în statul păcatului de moarte, iar „viața în Dumnezeu“ trebuie să însemneze viața harului sfinților în sufletele noastre. Ce altceva ar putea însemna aceste cuvinte?

De aici apare clar că înainte de păcatul strămoșesc nu era viață fără Dumnezeu. Dar astăzi prin ce trec oamenii din statul fără Dumnezeu la viața în Dumnezeu? Prin puterile lor naturale? Nu, ci zice dl Stăniloae că trec prin „ceva de sus, de dincolo de sfera noastră omenească“ prin „ceva *supra*“. De acord! Acestui „ceva supra“ sferei noastre omenești, noi îi zicem că este supranatural.

Dar ni se spune: nu e tocmai așa, căci în omul sfânt de ex. un sf. Ioan, nu mai există nimic „infra“ ci tot e „supra“, tot e viață în Dumnezeu. Și totuși, adaugă Autorul, că „viața în Dumnezeu e cea naturală“, deși e isvorită toată din „supra sferei noastre omenești“. E logic? E un non-sens.

Toată teoria aceasta contradictorie în teologia ortodoxă, derivă din concepția ce o au asupra statului primitiv al omului în care — după cum am văzut — susțin că darurile de noi numite praeternaturale sunt de fapt *naturale*, adecă nemurirea și inocența compet firii noastră *ca atare*. Iar după păcatul strămoșesc natura noastră nu mai este completă ci știrbită. Noi zicem contrar, cum s'a văzut, că e numai *slăbită*.

Ce urmează din teza ortodoxă și ce din cea catolică?

1. *Din punct de vedere spiritual*. În teza ortodoxă înainte de păcat viața cea în Dumnezeu era naturală, căci de natura omului nu ține numai trupul și sufletul ci și viața cea dumnezească-omenească (pag. 80) și „naturii omenești nu-i este imprimată numai capacitatea de a participa la viața dumnezească, de a se îndumnezei, ci și *necesitatea după ea*“. (ibid). Vieța spirituală a omului în cazul acesta „e în primul rând *act omenesc* de lansare în divin“.

Dar dacă omul e așa de îndumnezeit prin însași firea sa, cum și-a putut părăsi propria fire și să păcătuiască? Cum se poate ca fiind el în mod *necesar* ordonat spre îndumnezeire și trăind-o pe aceasta, la un moment dat să devină numai *accidental* fixată în bine, ba chiar să-și părăsească propria constituție? Dacă natura omului căzut nu mai e natură adevărată de om, mai poate oare face Dumnezeu pe acest neom responsabil de fapte omenești?

Dacă darurile acestea erau pentru omul cel dintâiu naturale, atunci suntem în plin protestantism și omul nu mai e responsabil. În cazul acesta orice discuție e închisă.

De altfel deosebirea aceasta de doctrină catolică și ortodoxă e cauzată, de influența protestantă. Teologia orientală după ruptura fatală din veacul XI a părăginit și încetul cu încetul a amuțit.

Mișcarea violentă de idei provocată de reforma lui Luther a turburat apele și în Rusia, mai ales dela Petru cel

Mare încoace. E natural că după ce toată elita teologilor ortodoksi își face studiile superioare la universitățile protestante să fie îmbibată de ideile noi.

Cei vechi? Iată câteva texte cu adevărat ortodoxe în vechiul catolicism răsăritean:

1. *Ordonarea și supunerea concupiscentei era prin dar de sus:*

Sf. Ioan Gură de Aur († 407) în omilia sa asupra Cărții Facerii, vorbind despre aceea că protopărinții nu se rușinau în rai deși erau goi, zice: „Căci fiind înainte de păcat și de trădare, erau îmbrăcați de mărirea care le venea de sus și de aceea nu se rușinau“ (Mg. 53, 123) „*venea — deci — de sus!*“

2. *Erau lipsiți de patimă din cauza harului:* Sf. Ioan Damascenul (mort la jumătatea secolului VII). Omilia despre smochinul uscat: (Adam și Eva) „deși erau cu trupul gol, îi acoperea *harul dumnezeesc*“. (Mg. 96, 580).

3. Contemplarea lui Dumnezeu fiind prin dar, căderea lui Adam s'a făcut prin alegerea liberă a voinții, având ca urmare *revenirea la natură lor adevărată*.

Sf. Atanasie († 373), Vorbirea despre întruparea Cuvântului (Mg. 25, 104): (Adam și Eva) „neglijind și respingând contemplarea lui Dumnezeu, și-au căutat șie-și răutate... Transgresiunea poruncii *i-a reșezat în condiția propriei naturi*. — Căci cum, am spus, *erau de fapt după natură muritori*, ei prin harul, prin care erau părtași ai Cuvântului, scăpau fără îndoială *de condiția naturii* dacă ar fi rămas buni. Căci din cauza Cuvântului, care a fost cu ei, nu s'ar fi apropiat de ei corupția *naturală*.

5. *Natura a rămas întreagă după păcat:* *Sf. Ciril Alexandrinul* († 444) „De când (Adam) a căzut în păcat și a suferit coruperea, de atunci au izbucnit în firea cărnii plăcerile necurate și s'a născut în membrele noastre o lege sălbatică. *Deci natura a contras boala păcatului*. (Comentar în epistola la Romani. Mg. 74, 789).

Se mai pot adăuga și alte texte, dar ajunge atât pentru a vedea de-o parte, care este doctrina tradițională, iară de alta pentru ca să apară claritatea și fondul real al distincției între natural și supranatural. De aceea nu mă voi opri la

toate afirmațiunile articolului din cauză, mai ales că toată doctrina catolică apare în el cu totul neînțeleasă.

Căci noi nu susținem că omul ar fi fost făcut din două secțiuni, ca din două bucăți juxtapuse, atingându-se ce-i drept, dar separate, ci zicem că după felul cum două entități de natură cu totul diferită: trupul material și sufletul spiritual formează o singură ființă prin unirea lor substanțială, așa ființa aceasta completă în sine, din har, din liberalitatea lui Dumnezeu — și nu din necesitate — deci accidental, a fost ridicată toată la scop supranatural și imbibată de viața dumnezească în toate fibrele sale, până va vrea să rămână astfel unită în Dumnezeu. Omul e om și fără har, dar nu e moștean al vieții de veci, decât dacă prin voința liberă vrea să fie și părtaș „al naturii dumnezeiești“. Natura a rămas intactă prin păcat așa încât se justifică în el, azi și atunci, definiția reală a omului. Concupiscenta sa atunci nu o „strunea“ *donum superadditum*: Acesta nu era un prohibens, față de cădere ci perficiens care vă ajută.

Chipul dumnezeesc a fost impregnat în însăși constituția naturii omenestei încât privește inteligența și voința liberă — unul din elementele esențiale ale naturii —, dar chipul dumnezeesc întrucât e sfințenie s'a impregnat în firea noastră nu drept element constitutiv, ci *elevator, concrescut* cu firea prin harul sfințitor, care pătrundea tot, sfințea și în lucrarea sa „strunea“ accidental și pasiunile supunându-le strâns rațiunii ca o consecință a elevării la viața divină.

Dumnezeu, e adevărat, n'a fost creator al păcatului dar a fost creator al pasiunilor care își aveau obiectul propriu în bunul sensibil.

Cât privește Incrarea harului ea își are influența sa ca altoită în sufletul nostru. Din ea isvorește credința care luminează mintea și-o face să țină cu tărie ca adevărat, pentru adevăratătea și fidelitatea lui Dumnezeu, tot ce i-a descoperit El. În voința lui coboară nădejdea care-l întărește în siguranța venirii vieții de veci și în siguranța primirii tuturor harurilor de lipsă pentru ajungerea aceleia. Tot acolo pătrunde harul iubirii de Dumnezeu peste toate și plămădește în toată ființa noastră virtuțile de lipsă pentru împlinirea datorințelor noastre față de Dumnezeu, față de noi înșine și față de aproapele. Așa

că toată viața creștinului conștiu se desfășoară în Dumnezeu, cu Dumnezeu, prin harul Lui, spre mărirea Lui.

2. Chiar de aceea din punct de vedere național fiind pătrunsă de har, și trăirea socială a omului unește pe toți fiii conștii ai bisericii romane într'un singur suflet și o singură inimă peste orice obstacol și în acelaș timp, deși pătrunsă de har, rămâne cu desăvârșire credincioasă originii, neamului, datinelor și moravurilor în care s'a zămislit.

Naționalismul în sine rămâne un fel de a fi al oamenilor, care din firea sa este natural deși poate fi supranaturalizat oricând. De aceea biserica noastră nu cere mai întâiu oamenilor să fie naționaliști, ci să trăiască practic creștinește, așa încât să-și asigure mântuirea, apoi să militeze pentru mântuirea de veci a altora și numai în locul al treilea să se îngrijească de condițiile pământești în care trăesc. Aceasta însă nu împiedecă iubirea de patrie și de neam, ci din contră aceasta se intensifică, pentrucă așa cere ordinea în care Dumnezeu ne poruncește să iubim pe aproapele, așa că fiecare lucrare națională poate fi făcută cu toată intensitatea, împrumutându-i-se robusta valoare spirituală a virtuții, îmbălsămandu-o cu suavul „odor Christi“ în conținutul propriei trăiri sufletești.

Naționalismul poate fi jertfit uneori în folosul mântuirii sufletelor răscumpărate de Hristos: misionarii pe cari naționalismul ortodox nu-i are. Dar catolicismul, ecumenicitatea bisericii lui Hristos deși de fapt n'are nevoie de națiuni ci de suflete, și chiar de aceea, ia pe fiecare suflet și pe fiecare popor așa cum este și, dându-i merindea vieții veșnice și insistând mereu să-și nutrească din ea zilnic mintea și inima prin practica virtuții, lasă cât privește celelalte lucrări pe fiecare în ale sale, ba dorește chiar ca însaș merindea aceasta divină să și-o învalue fiecare în țesăturile sale de temperament — ca individ — și de naționalitate și tradiții ca popor. Dar caracteristicile aceste individuale n'au pentru credință valoare de fond, ci numai de nuanțare a fetului în care este trăită și exprimată prin rituri.

Durerea însă este în aceea, că prea des se face inversiunea acestor valori. Biserica orientală înlocuește aproape

pe toată linia fondul dogmatic al credinței și practicarea ei vie prin paradă maiestoașă — e adevărat — și regală, dar tot numai paradă a riturilor.

Ce privește „ecumenicitatea egală cu uniformitatea“, așa zice cu identitatea în credință, în mijloacele de sfințire și în conducerea cu caracter indefectibil și infalibil, și cu tendința continuu în realizare a universalizării o avem, în timp ce aceste două ultime lipsesc în biserica ortodoxă chiar din cauza naționalismului sub a cărui presiune a ajuns și din viața căruia se susține de obicei. „Ecumenicitatea creștinismului ca viață“, care „cuprinde toată spiritualitatea popoarelor în care lucrează credința și harul“ o avem la fel și avem toată siguranța nădejzii creștine că bunul Dumnezeu ne va da-o și mai amplă prin unirea bisericilor: ea se bazează deplin pe cealaltă și expresia acestei vieți e o adevărată „simfonie“, cum ar zice dl Stăniloae, simfonie care durere însă că în orientul separat nu s'a mai auzit de zece veacuri încoace decât doar în două momente fugare ale istoriei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pr. Liviu Chinezu

Cei doi orfani

I

„Te superi de vorbesc acuma, frate?“

„Vorbește, că nu dorm nici eu“. „Îmi pare c'aud rozând încet...“ „Un șoarec, poate...“

„Auzi! da! nu auzi din depărtare un gemăt?“ „Urlă-un câine.“ „Aud un tropot...“ „E vântul, poate, care bate tare...“

„Aud un murmur ca un dulce ropot...“

„E ploaia: cade lină și subțire“.

„Dar sunetul acesta?“ E un clopot“.

„Ce jalnic sună! Vre-o nenorocire...“

„Cred că...“ „Mă tem...“ „Și eu..“ St! Par'că tună..“

„Ce-a fi de noi?“ Nu știu; nu-mi viu în fire:

RCU Cluj / Central University Library Cluj
să stăm cuminiți, așa, strânși împreună...“

II

Ași vrea să mai vorbesc, puțin cu tine
Ții minte? de colo, prin găurică
venia lumină“. — „Acum nu mai vine...“

„Și-atuncia nouă ne era cam frică,
dar nu așa de tare“. — „Acuma teama
nu trece... nu ne mângăie nimica“.

„Era acolo dânsa. Noi luam seama,
și auziam din când în când cuvinte
în șoptă, dulci“. „Acum e moartă mamal..“

„Nu prea eram cuminiți pe atunci, ții minte?“

„Acum am fi... să n'aibă să ne certe“.

Acum când nu mai e ca să ne-alinte..“

„Acum când nu mai e ca să ne erte...!“

Un creator

Intr'unul dintre orașele provinciei, un grup de intelectuali au înființat un cenaclu literar. Atmosfera provinciei era potrivnică manifestațiilor culturale, mai ales celor ce purtau pecetea creației pure. Oamenii, îndopați cu politică și economie, priveau disprețuitor la membri cari compuneau acest cerc. După un timp oarecare, gazetele din capitală ocupându-se de activitatea cenaclului, notabilitățile din oraș au început să-i dea atenție. Lumea curioasă, a venit la șezătorile literare mânată de snobism, mai la urmă de o trebuință naturală. Și micul cenaclu din provincie a crescut mare, purtând în frunte un titlu pompos elin; mulți nu înțelegeau ce vrea să reprezinte această emblemă, însă fiecare avea aparența că ar cunoaște tâlcul misteriosului simbol.

Pe timpul când acest cerc era numai un minuscul cenaclu, desbaterile erau mai furtunoase, mai vii, mai pasionate. Discuția în contradictoriu îngăduia temperamentelor să se deslănțuie. Desbateri vehemente prelungeau ședințele până noaptea târziu și problemele erau zvârlite în capul unuia sau al altuia ca într'un joc de mingi. Fiecare își apăra punctul de vedere, forfecând părerile contrare cu dinții incisivi ai intelectului. Nu scăpa nimic neanalizat și necriticat. Alături de acești reprezentanți ai inteligenței pure mai erau și creatorii, din vina cărora se nășteau de cele mai multe ori discuțiile. Ei nu purtau altă vină decât aceea de a fi prea susceptibili.

Intre figurile cari au ilustrat galeria vechiului cenaclu, a fost și Mereanu. Impetuos, exploziv, mic, în-desat, obrazul său plin ascundea o veșnică revoltă sau exaltare, o neconținută contractare nervoasă și o agitată viață lăuntrică. Trăsătura lui fundamentală era

vanitatea, al cărei motor pus în funcțiune și antrenat de subiecte și discuții, atingea paroxismul. Substanța inflamabilă din el lua foc la cea mai mică atingere și incendiul se năștea pe neprevăzute. Când își citea lucrările, glasul său puternic țâșnea debordant din adâncul pieptului, se modula sonor și emfatic, deșertând o ploaie de artificii verbale.

În astă seară n'a luat parte la discuție, căci era prea multă administrație și organizare în cuvântări. Nu era tentat decât de lucrările sale și odată citite în fața colegilor, celelalte puncte din ordinea de zi nu mai prezentau nici o importanță pentru el.

Discuția administrativă era cam lungă: începea să-și peardă răbdarea. De ce se întind oamenii la vorbă pe o temă atât de anostă? Au să vadă ei când le va veni rândul ce a fost el în stare să producă; totuș aceștia sunt ingrați: nu vreau să-i recunoască și preaslăvească opera. Deși a vânturat o mulțime de exemplare din broșura sa pe la toți oamenii de seamă, tăcerea lor, nu era o dovadă a nepriceperii, a lipsei de simț artistic și a celei mai crase ignoranțe? Frunzări nervos printre filele manuscrisului și scandă încet, potrivit măsura cu degetele. Își sterse fruntea de sudoare și privi neliniștit la cei de față, cari nu păreau a fi impresionați de faptul că discuția aceasta îi va înghiți timpul lui și nu-și va mai putea citi versurile. Se ridică hotărât:

... Domnilor cred că e timpul să trecem la lucruri concrete, adecă la creații personale. De ce să ne tot organizăm și să rămânem totuș desorganizați? Cea mai frumoasă organizare este aceea de a lăsa pe fiecare să-și citească operele, neîntrerupt de nimeni. Eu am scris niște versuri în manieră expresionistă, cari vor rămânea cu siguranță în analele poeziei române. Vă rog să le ascultați.

... Bine Domnule Mereanu, zise președintele cu un zâmbet ironic, te ascultăm cu plăcere. Lasă-ne să terminăm mai întâiu și apoi urmezi d-ta.

Mereanu se așeză nemulțumit, răsucindu-se nervos pe scaun. Mai luă odată manuscrisul să-l recitească, strecurând șoapte ritmice printre dinți; corectă cu creionul un vers care i se părea că schiopătează. Când în sfârșit fu lăsat să se producă se însenină la față, ca și când s'ar fi răsrânt asupra lui razele unei lumini transcendente. Tuși de câteva ori, potrivit-și vocea, ca un dirijor care încearcă să găsească tonul și începu solemn, patetic, ca la operă:

... Domnilor!

Ținea manuscrisul în mână, însă nici prin gând nu-i trecea să citească, voia mai întâiu să facă o introducere, căci orice operă mare necesită o prefață, prin care publicul este lămurit asupra genezei artei.

... S'auzim, ziseră câteva glasuri cari voiau să împrăștie ilaritatea ce începea să-și croiască drum printre cei prezenți. Mereanu continuă grav.

... Sunt ani de când făceam pe redactorul la cel mai mare cotidian din capitală. Pe vremea aceea scriam un tratat despre muzică și despre analogia ei cu poezia simbolistă și mă străduiam să întemeiez o organizație de tineri scriitori pe cari îi creșteam în spirit literar, învățându-i să aibă respect de legile frumosului. Gruparea noastră a avut un astfel de răsunset, încât am fost remarcați de personalități ilustre, cari au venit la mine și m'au felicitat.

... Să auzim versurile strigă un membru al societății, retezind fără milă avântul vorbitorului.

... Rog să nu fiu întrerupt, se răsti Mereanu, înghițindu-și brusc încântarea ce i se zugrăvisse pe față.

Își scoase batista și-și șterse obrazul. Roti o privire încruntată peste cei prezenți, dar se descreți repede:

... Cum spuneam, însuși d. ministru al Instrucțiuni a venit la mine și m'a felicitat...

... Aceasta n'ai spus-o, replică acelaș membru nedisciplinat.

... Domnilor, mă ascultați sau nu mă ascultați?

... Te ascultăm dar lasă felicitările.

Președintele interveni împăciuitor:

... E ora înaintată, domnilor, ar fi bine să nu pierdem vremea cu discuții inutile.

Mereanu sări înțepat:

... Adecă ceeace spun eu e pierdere de timp?

... Nici prin gând nu mi-a trecut să afirm așa ceva, răspunse președintele. Te rog însă să te grăbești, căci altfel nu putem asculta și pe ceilalți cari sunt puși în program.

... Dacă e așa nu mai citesc nimic, zise Mereanu, supărat. N'au decât să citească cealalți domni din program.

Oricare altul ar fi persistat în hotărîre, însă Mereanu nu era omul care să renunțe la o satisfacție literară. Deaceea se ridică subit și înainte de a avea ceialalți timp să judece mobilul acestei inconsecvențe, se apucă să declame cu glas de tunet prima strofă din poeziile sale.

Toți își reținură rîsul. Mereanu pîndea efectul, iluminat de o bucurie celestă.

... Nu-i așa că e o construcție subtilă, domnilor?

Unul din membri cenaclului, căruia răbdarea i-a ajuns la limite, se ridică deodată și întrebă:

... Aceste sunt minunatele versuri cu alură de expresionism modern?

... Da.

... Te felicit. Ceva mai bun n'ar fi putut eși din capul d-tale.

Își luă paltonul și pălăria și părăsi sala, lăsând pe Mereanu înmărmurit. Acesta privi cîtva timp fix în direcția celui dispărut, apoi își reluă lectura calm, ca și când nu s'ar fi întîmplat nimic. Era convins că la mulțimea de ignoranți cari nu-i înțeleg opera, s'a mai adaugat unul.

Ionel Neamtzu

Panegiric

Când prin corole celeste
Geamătul timpului crește
Pe aripa-i largă, senină,
Imagini de vis și de vină, —
Plânge cu tonuri de ger
Un glas pueril și stingher.

*

... In florile pumnilor mici
Gingașe 'ncercai să ridici
Zimții amurgului greu
Din tine și sufletul meu,
Când secera zilei 'n flori
Cădea, înălțând doar fiori
Și stingerea grea de obori
In locul încrederii noi,
Ușor prin albastra mătasă
Sburat-ai pe-a nopții terasă.

Cu deget firav am pornit
Pleoapele'n stins fâlfăit
Și capul pe vioara ta rece
Lăsatu-l-am greu să se plece
Cu șirul mărgelilor rupte
Din zarea pierdutelor lupte

*

Unde ți-s ochii'n neastâmpăr
De secol? Mireasma-ți din păr?
Și zâmbetul primăvăratec
In freamăt sglobiu de jeratec —
Și-aripele brațelor albe
Cu roata cereștilor salbe?

Unde ți-e trupul plăpând,
 Din nuferi și zori? — acum, când
 Măinile mele te-ar alinta,
 Inger de pază dragostea mea.

*

Când cerul atârnă pe loc și pe veac
 Și mâna-i de foc îi caută leac
 Prin ploaia ce bate'n surdină
 Pe strunele-i prinse de tină,
 Plânge într'una un glas de copil,
 Tot mai departe, tot mai subtil...

Florica Ciura

Maria în călătorie la Elisabetha

de Ruth Sschauman

Ea însași fir de trandafir Library Cluj
 Nu vede trandafirii-n cale,
 Ce cad pe haina-i de porfir,
 Pe urmele micuțelor sandale.

Clas de clopot îngeresc,
 Ea clopotele ascultă lin,
 Și-n dulce obrazu-i fecioresc
 Străluce a cerului senin.

Trăind a vecinicii clipe,
 Ea trece culmea unui deal,
 Cu umbra lor angelice aripe
 O îmbracă-n falduri de opal.

Ea însași cântec, parcă n'aude,
 Cum îngerii o proslăvesc în cântece...
 — Simțind Copilul în sinurile-i crude,
 L-învăluie în a iubirei calde scutece.

In românește de: Ilie Dăianu

(Din „Berliner Illustrirte Zeitung“).

Granița de vest

IV. Românii din Crișana Sătmar și Maramureș, până la 1526.

Csánky D. pe bază de documente, reconstitue teritoriul peste care se întindea populația românească în veacul XIV, în județele: Maramureș, Ugocia și Bereg¹⁾.

Hunfalvy recunoaște existența noastră în Maramureș pe la sfârșitul veacului XIII, făcând mențiune în cel următor, și de organizația cnezală pe care o avem aici.²⁾

Istoricul Lehoczky T. ocupându-se cu organizația cnezală și vоеvodală din Ungaria în evul mediu, pe bază de cercetări de arhive și documente, ajunge la concluzia, că Românii de origină necunoscută, au locuit în comitatele Maramureș, Ugocia și Bereg „fără îndoială“ înainte de venirea Ungurilor, unde împreună cu Rutenii, coborâți din Galiția, se ocupau cu păstoritul și creșterea vitelor³⁾

Petrovay I. tratând problema românilor maramureșeni, recunoaște vechimea noastră în Maramureș și Bereg, unde am fost așezați înainte de venirea Ungurilor, având organizația

¹⁾ Csánky D, op. cit. „Az oláhok már a XIV század alkonyán.. nagyobb tömegekben él hazánkban.. a Szamos felső folyása mentén és Máramaroson át Ugocsáig Beregig“.

²⁾ Századok 1869 pg. 714 „Ezen László idejében 1284–1285 Máramarosba is vonulának oláhok“. pg. 686. Cuezii sunt răsplătiți pentru serviciile lor după așa numitul „more keneziatius, more keneziatum ceterum valachorum terre possidere et habere“.

³⁾ Lehoczky T. Adalékok az oláh vajdák és orosz kenézek vagy soltészok és szabadosok intézményéhez hazánkban. Tört. tár. 1890 pg. 155. „Hazánk észak keleti szélén Máramaros, Ugocsa és Bereg vármegyében kétségtelenül már a magyarok beköltözésekor az ismeretlen eredetű oláhok laktak különösen Bereg megyének Máramaros és Galicziáról határos rengetegeiben hol a szomszéd Gácsországhol bejött oroszokkal együttesen az akkor még teljesen uratlan s oriási legelőkön s havasokon pásztorkodással és marhatenyésztéssel foglalkoztak s e végből egyik oromról a másikkra, völgyről völgyre borongoltak s nomád életét folytatták“.

cnezeală și voevodală, poporul dispunând de dreptul de a și alege liber pe acești conducători, cari aveau rolul de judecători și șefi militari pentru Români.¹⁾

Elementul românesc așa de vechiu în Maramureș apare în documente, cu organizația cnezală și voevodală numai în veacul XIV, deoarece această provincie abia după 1300 intră efectiv în stăpânirea regilor Ungariei, până la această dată fiind socotit numai de „terra“, domeniu regal. Pădurile cu vânatul lor bogat au atras aici regalitatea ungurească, iar mai târziu prezența bogățiilor minerale, a îndemnat pe conducătorii țării, să colonizeze în acest bazen elemente germane și ungurești.²⁾ Când provincia ajunge în stăpânirea deplină a regilor, populația românească începe a juca un rol tot mai important în viața Maramureșului.

Satele românești în Maramureș, sunt pomenite tot mai numeroase în veacul XIV—XV, avându-și organizația politică și bisericească.³⁾

¹⁾ Petrovay I: A Máramarosi oláhok betelepedésük, vajdák és ke-
nézek. Szazadok 1911 pg. 611 „mert ezek olyan kiváltágokkal felruházva
a minöket sem az aprodonként begeltetve bevandorlo pásztornép sem a
harczban fogolyal ejtett a magyarral sem vénrokn, idegen nemzetbeli
ellenség sohasem kaphatolt az még éppen képtelenség hogy az elfogyot
ellenséget az ország legszéjére telepítsek sa határok védelmét reája bízzák.
A beregvármegyeyi és maramarosi oláhok ugyanis nem tartoztak a megyeyi
ispán és a szolgabírák hatosága alá hanem vármegyenként külön a saját
magok által választott vajdák alatt állottak, ezek vezették hadba a fegy-
vereseket s ezek bírászkodtok feletük elintézve egymás közötti pereiket,
valamint a mások által ellenük indított kereseteket is“.

²⁾ A magyar törtérelmitársulat 1889 évi kirándulása. Budapest 1889
pag. 17.

³⁾ A magyar történelmi társulat 1889 vidéki kirándulása. Budapest
1889 Szilágy I. Máramaros általános történetéből (a XII—XIII század) pg.
22 Mindezeknél fogva Máramaros physiognomiáját mind polgári területét,
a XIII században ekképen állapíthatni meg: a) Lakosai általában figye-
lemre méltó számmal vannak... Nemzetség szerint magyarok (romani un-
garicos sibi duxerunt uxores), németek (hospites), és oláhok (romani
veteres). Hogy csak nem lakhattok egy csomóban, de nem élhettek nomád
életet sem serteszet a hegyek hőzt: azt a dolog természete, de az egyházi
élet fejlett volta (parochiák) sem engedte volna. Voltak tehát községeik s
azokban minden bizonynyal volt közigazgatási szervezetük is olyan, a
milyen helyzetők, s képszatosságök megengedett vagy épen követett. Hogy
ily községeket névszerint az okiratok még nem említenek: az igaz: de ha
a következő század 26-dik évében már mind létezőkről szolanak az
adatok bizonyosnak kell tartanunk, hogy azok már régebb idő előtt ala-
pítottak“.

Voevozii apar documentar în Maramureș abia la 1299, ca după 1300 să fie tot mai des întâlniți, trăind în raporturi de prietenie, ori de dușmănie cu regii Ungariei,¹⁾ La 1303 e pomenit voevodul Nicolae „nobili vivo et honesto Nicolae Voivodae“, iar la 1326 fiul său Ștefan²⁾

Regele Ludovic cel Mare la 1345, dă un cnezat în Sorasău, voevodului Erdeu, și lui Stan fratele lui și lui Mic fiul acestuia.³⁾

Voevozii români din această provincie alcătuiesc un șir neîntrerupt în tot veacul XIV.⁴⁾

Atunci când regalitatea ungurească, caută în mod ilegal să nesocotească vechile drepturi voevodale, se produce, cunoscutul conflict între rege și voevodul Bogdan, — unul dintre cei mai puternici domni din Maramureș — care pentru a-și putea păstra neatârănarea, pleacă peste munți la 1459, și întemeiază țara Moldovei. Alte familii nobile au rămas și pe mai departe în Maramureșul supus regelui, dela care au primit posesiunile și moșiile lui Bogdan calificat de „infidelis notorius“.

Marii proprietari de moșii în Maramureș, erau în veacul XV, familiile nobile românești, dintre cari cea mai numeroasă și bogată era familia Dolha, stăpânind aproape întreg teritoriul județului și al Beregului.⁵⁾ Membrii familiei românești Dragfi, pela sfârșitul veacului XIV, aveau în stăpânirea lor și celea cinci orașe ale județului, cu toată populația din jur.⁶⁾

Familia românească Dragfi pe lângă că stăpânea cele mai întinse moșii, mai indeplinea încă de sub domnia lui Ludovic cel Mare, funcțiuni înalte administrative în județ.⁷⁾ Alte familii românești au fost mai târziu maghiarizate ca d. e.: Kökényesi, Nemes, Szaploneczay, despre care la 1457 se spune „nobiles wolalay de Soponcz“, Szárvaszai, pomenită la aceasta dată ca „nobiles wolalay de Zarwazo“. etc.⁸⁾

¹⁾ Drăgan N. op. cit. pg. 376.   ⁵⁾ Drăgan N. op. cit. pg. 377.

²⁾ Drăgan N. op. cit. pg. 377.   ⁶⁾ Drăgan N. op. cit. 378.

³⁾ Csánky D. op. cit. pg. 443—444.

⁴⁾ Csánky D. op. cit. pg. 455. Csánky D. Magyar Történelmi társulat vidéki kirándulása. Budapest 1889 pg. 27—29.

⁷⁾ Csánky D. op. cit. pg. 442.

⁸⁾ Csánky D. op. cit. pg. 458—460.

Aproape toate satele Maramureşului sunt amintite în documentele veacurilor XIV-XV, cu numele românesc de azi, având locuitori Români, şi fiind dăruite de către regii Ungariei, fie voevozilor locului pentru acte de vitejie, fie din partea voevozilor, cnezilor lor credincioşi. Apşa de jos în veacul XIV, se pomeneşte ca formând posesiunea lui Balc şi Drag, Brebeştii la 1442 erau în stăpânirea fiilor voevodului Balc.

Comuna Bocicoel, e dăruită la 1305 lui Balc, de către regele Ludovic, când i-se dă şi comuna Borşa, împreună cu alte posesiuni, luate dela voevodul Bogdan trecut în Moldova. Conscrierea dela 1744 vorbind despre comuna Borşa spune „ab immemoriabili tempore erecta“¹⁾.

Localitatea Botiza, se pomeneşte în documente la 1353, când forma proprietatea voevodului Ioan, conscrierea amintită mai sus menţionând despre ea „memoriam humanum excedente tempore erecta“²⁾.

Comuna Budeşti, e dăruită la 1361 lui Bud şi celorlalte neamuri ale Românilor din Maramureş, împreună cu toate domeniile regale de pe apa Coşului³⁾.

Regele Ungariei la 1360, dăruieşte comuna Deşeşti cnezilor români din Giuleşti, satul Ieud e dăruit la 1365 lui Balc şi fraţilor săi Drag, Dragomir şi Ştefan.⁴⁾ Comuna Rozavela e pomenită la 1373, ca loc de reşedinţă a voevodului Ioan „villae Iohannis Woywodae“. Satul Vad, apare în documente la 1383, iar localitatea Valea Porcului e pomenită la 1360, ca posesiunea dăruită din nou românului Vanciu fiul lui Farkastan (Stan al Lupului)⁵⁾. Acestea sunt datele sumare, referitoare abia la câteva localităţi din Maramureş, cari arată limpede vechimea noastră în această provincie.

Pentru satisfacerea cerinţelor religioase ale Românilor maramureşeni, la 1391 pleacă la Constantinopol voevodul Baliţă şi fratele său Drag, cerând patriarhului Antonie dreptul de stavropighie, pentru Mănăstirea Sf. Arhanghel Mihail din Peri. Patriarhul le-a ascultat cererea şi prin hrisovul de la 13 August 1391, a încredinţat pe egumenul Pahomie, cu

¹⁾ Tit. Bud. Date istorice despre protopopiatele, parohiile şi mănăstirile din Maramureş. Gherla 1911 pg. 27.

²⁾ Tit. Bud. op. cit. pg. 31.   ³⁾ Tit. Bud. op. cit. pg. 33.

⁴⁾ Tit. Bud. op. cit. pg. 42-46.   ⁵⁾ Tit. Bud. op. cit. pg. 76.

exercitarea stăpânirii peste bisericile și preoții din ținutul Sălajului, Sătmarului, Ugocei, Beregului, Ciceului, Ungurașului și până departe în părțile Bihorului¹⁾.

Mănăstirea de acum înainte era scoasă de sub jurisdicția episcopilor locali și supusă direct Patriarhului din Constantinopol, iar egumenul era investit cu dreptul de exarch, putând sfîinți biserici și hirotoni preoți.

Românii maramureșeni au luptat veacuri dearândul sub steagurile regilor Ungariei, primind pentru vitejia dovedită în lupte, fie rangul de nobili, fie donații de moșii²⁾.

La 1365 Dragomir tatăl „românului“ Ioan din Maramureș a pierit în luptele purtate contra Turcilor la Vidin, iar fratele lui și-a găsit moartea în o altă luptă purtată în Podolia contra

¹⁾ A magyar történelmi társulat 1889 vidéki kirándulása Budapest pag. 65—46.

Mihali T. Diplome maramureșene Sighet 1900. pg. 109—111

²⁾ A magyar történelmi társulat 1889 vidéki kirándulása. Budapest 1889. Dr. Mihály Lános. Tanulmány Maramaros oklevelekről pg. 66—67. „Igy hogy a százból csak egy két esetet említsünk, Nagy Layos király alatt lános — oláhusnak aója Dragumér nevű. Vidin alatt eset el a törökkel vivott legelső csatában 1365-en, ugyan annak testvére pedig Thotomer Belcz alatt Podoliában li kithvának elleni hadjáratban. Hunyady lános egyik hadjárata alkalmával Mojszinból öt édes testvér maradt egyszerre Bulgária harcmezéjén a mi ritkán jön elő még o modern öldöklő hadakozás során is.

Ezen es hasanló esetek csak részletes érdekeltségeket kültenek. Általánosabb jelentőségűnek tartom Drag mester és testvére önálló had expeditiáját a litvánok ellen, melyről egy itteni oklevelen kívül tudtommal más fovrás nem szol, mely azonban már szerencsés kimenetelével fogza is megérdemli hogy hazai történetiük hallgatással ne mellözze. Arról Maria Királyné édes atgya, Nagy Lajos király adományát megerősítő 1384-dik levelében ezeket mondja: Cum nos ipsos magistros Drag et Johannem in regnum nostrum Ruscie, quod per, lithuonos turbabatur, transmissemus, ipsi in supremam laudem milicie ardentius incitati, bellicis eorum actibus forte bravis ipsis arridente tam feici diplomate noscuntur militasse, ut ipsos lithuonos spolia dicti regni nostri Ruscie secum deferentes intrepide invadendo, captivosque et spolia dicti regni nostri simul cum litvanorum eorundem vexillo, ab eisdem per ipsos fideles nostros victoriae ablato et nobis demum in victorie signum destinato, prorsus ab ipsi abstulerunt, nonnullos ex eisdem lithvanis, signanter Preshoya capitaneum ipsorum captivarunt, ubi idem magister Drag enormia in facie vulnera ut deprenti cunctis cernentibus habentur manifesta, ab ipsis lithuonis in demonstrationem sue fidelitatis, constanciam noscitur recepisse“.

Lituanilor. La 1419 „Tathon Petrus, Iohanes valachi Maramorosienses“, cer regelui, pentru meritele lor militare să le dăruiască posesiunea Taracz ¹⁾.

Donațiile de moșii făcute românilor maramureșeni, pentru meritele lor, de către regii Ungariei în veacul XIV, se țin lanț. Regele Carol Robert la 1326, dăruiește românului Stan pământul Szurduk. (Strâmtura), cu dreptul de a încasa dările dela locuitorii de aici. ²⁾ La 1336 se face delimitarea posesiunii Bedeu în favorul românilor; Drag și Drăguș. ³⁾ Ludovic cel Mare la 1346, la cererea românului Miyk (Micu), întărește donațiunea făcută la 1326, de către Carol Robert ⁴⁾.

Regele Ludovic la 1349 adresează o scrisoare către „fidei suo Iohani filio Ige Woywodae olacorum de Maramorosa“ pentru reșezarea lui Giula și fiilor săi, în stăpânirea moșiilor Giulești și Valea-Mare ⁵⁾.

Regele Ludovic, cel Mare, la 1350, dăruiește lui Sara cin Nicolae Valentin și Luca, fii lui Crăciun, cnezatul satelor românești, Lipce și Zelemezeu (Hernice) „fidelium valachorum nostrorum sperantesque per eorum sollertem procuracionem quasdam villas nostras olachales Lypche et Zelemezeu vocatas in Maramorosis existentibus habitatorum multitudine decolari et ad statum urberiorum reformari“ ⁶⁾.

Diploma lui Ludovic cel Mare dela 1355, dată cătorva români din Maramureș, menționează „ita tamen ut praedicti Dragus et pater et fratres sui antedicti et successores eorundem census debitos semper dare et servitia *consveto* more olachorum regiae Majestati teneantur jugiter exhibere“ ⁷⁾.

Regele Ludovic, la 1361 dăruiește voevodului român Balc, care era și fișpan al Sătmăruului, localitatea „Genye“ ⁸⁾.

Ludovic cel Mare la 1361, dăruiește românilor din Maramureș lui Bud, Sandor, Oprisa, Ioan, Dragomer și Bolya, jumătate din kenezatul moșiei Ozon, pentru serviciile militare făcute regelui și țării. ⁹⁾

¹⁾ Magyar történelmi társulat 1809 Budapest 1849 pg. 53.

²⁾ Mihali T. Diplome maramureșene Sighet 1900 pg. 6.

³⁾ Mihali T. op. cit. pg. 13.   ⁴⁾ Mihali T. op. cit. pg. 21.

⁵⁾ Mihali T. op. cit. pg. 26.   ⁶⁾ Mihali T. op. cit. pg. 29.

⁷⁾ Századok, an 1879 pg. 718.

⁸⁾ Századok an 1879 pg. 782. „Ki Szatmár megye főispán is vala“.

⁹⁾ Mihali T. op. cit. pg. 50 „Fidelium Olachorum nostrorum de terra Maramorosiensis“.

Adresa regelui Ludovic, dela 1364 invită pe, credinciosul român Giula și fii săi, să cedeze câteva moșii din județ, pe seama unui alt fiu al său cu numele Dragoș.¹⁾

La 1365 regele Ludovic dăruiește voevodului Balc fiul lui Sas și fraților săi moșia Cuhea, cu posesiunile ce se țineau de ea, confiscată dela Bogdan Vodă plecat în Moldova.²⁾

Fii voevodului Sas, la porunca lui Ludovic cel Mare, sunt introduși la 1373 în posesiunea moșiei Buștina din Maramureș.³⁾ La 1390, regele Sigismund dă ordin să se delimiteze câteva moșii din Maramureș, pentru magistrul Balc și voevodul Dragh.⁴⁾

Nobilimea română din Banat, Crișana și Maramureș, în veacurile XV—XVI, și-a pierdut tot mai mult caracterul etnic, fie prin trecerea la catolicism, fie prin viața pe care o ducea în preajma unei regalități și curți streine de interesele neamului nostru, așa că rând pe rând celea mai multe familii au fost cu totul maghiarizate, rămânând massa poporului de jos să ducă mai departe firul și rosturile vieții românești în aceste regiuni până în zilele noastre.⁵⁾ *Library Cluj*

Șt. Manciulea

(Va urma).

¹⁾ Mihali T. op. cit. pg. 13 „fidelibus suis valachys“.

²⁾ Mihali T. op. cit. pg. 56—57 „quoquis nomine vocitatis a Bokdan voyvoda et suis filijs nostris videlicet infidelibus... ob ipsorum detestandam infidelitatibus notam, eo quod idem Bokdan et filij sui fulminante (sic) dyabulo humani generis inimico...“

³⁾ Mihali T. op. cit. pg. 68.

⁴⁾ Mihali T. op. cit. pg. 98.

⁵⁾ Századec 1879 pg. 720 „A kenézek és vajdak lassonként magyar nemenéget szerverés magoknak terménet szeriat meg is magyarosodának... A megnemesedet és magyarosodo oláhok tehát kiléptek a küz oláhság rendéből és népéből“.

Din Istoria Făgăraşului

Radu Negru şi Negru-Vodă

Concluziuni

Am înşirat în nrul trecut ipotezele mai de seamă despre „descălecarea“ Munteniei şi despre Negru-Vodă. Pe noi ne interesează de aproape aceasta problemă, fiindcă e adusă în legătură cu Făgăraşul. Nu avem până acum o deslegare definitivă a chestiunii, ci numai „stabiliri ipotetice“, cum spune Xenopol. Haşdeu îşi propusese să se rostească asupra acestei chestiuni „într'un mod definitiv“, dar a avut prevederea să adaogă „într'un mod definitiv cel puţin pentru mine, căci bătrâneţele îmi anunţă ora plecării...“ Azi, în lumina celor scrise dela el încoace, cu mijloacele de cari dispunea el personal, altcum s'ar rosti marele Haşdeu şi, poate, ne-ar da o deslegare „definitivă“.

Până când alte documente şi alte dovezi, decât cele existente, vor vorbi altcum, noi din cele de mai sus tragem următoarele concluziuni:

1. Tradiţia istorică, intrată în cronica ţării, susţine întemeierea Munteniei din partea lui Radu Negru-Vodă, trecut dela Făgăraş peste munţi. Xenopol indentifică pe Radu Negru cu Tugomir, sau Tihomir, iar Haşdeu îl identifica pe Tihomir cu Mircea, „fratele şi succesorul lui Dan I din ramura Basarabilor de Romanai“. Amândoi îl socotesc pe Tihomir de domn al Făgăraşului, dar în mod deosebit.

2. Până în ziua de azi există tradiţia poporală, de amândouă părţile Carpaţilor, sprijinită de cetăţi în ruină, despre trecerea lui Radu Negru Vodă, dela Făgăraş peste munţi şi întemeierea unei domnii româneşti. „O asemenea legendă nu poate fi ştearsă cu buretele. Criticul este dator s'o limpezească, cel puţin s'o scotocească“, cum spune Haşdeu ¹⁾.

¹⁾ Haşdeu o. c. pag. XLVII.

3. Dela Făgăraș, din țara Oltului, au fost treceri multe și numeroase de populație peste munți și de acolo dincoace. Numiri identice de sate și de dealuri deoparte și de alta a munților, arată legătura continuă între populația dela Sudul și dela Nordul munților. Rucăr, Breaza, Cuciulata (Căciulata), Corbi, ba și Corbișor, Racovița, și deoparte și de alta, Ludișor — munte și sat — ș. a. arată dragostea și dorul de vechile căminuri. Trecerea aceasta de populație dela Făgăraș în „țară“, a continuat până în zilele noastre.

4. Numele Muntenia și Ungro-Vlahia, ca și capitalele dela Nord spre Sud, arată, că țara a fost „dintru Ungaria descălecată“, după cum spune Matei Bașarab, și încă de „Radu Negru Voevod, care a fost din început descălecător, Țării românești“¹⁾.

5. Treceri mai numeroase ale populației din Nordul Carpaților în Sudul lor au putut fi prilejuite mai cu seamă de următoarele împrejurări:

a) Vestea despre o țară bogată și frumoasă, „împărțită în șesuri, străbătută de multe râuri și cu lacuri pline de pești și cu clima prea sănătoasă“, cum o descrie Lucari²⁾. Vestea aceasta a putut face ca sub conducerea unui puternic cneaz, ori voivod dela Făgăraș, înrudit cu cnezii de dincolo, o mulțime de noroade, Români, Sași, Secui, Papistași să treacă munții și — cum „țara“ era cu populație rară, cei de dincolo i-au primit cu bucurie, ca să le îngroașe rândurile în luptele contra Cumanilor și Tătarilor.

b) Persecuțiile religioase, strâmtorarea teritorială a Românilor de către Săcui, Unguri și Sași, în veacul XIII.

c) Tulburările din Ardeal din timpul domniei regilor Ladislau Cumanul (1272—1290) și Andreiu III (1290—1301), precum și creșterea puterii nobililor unguri în timpul puternicilor voievozi ai Ardealului Roland (1282—1297) și Ladislau (1297—1315).

d) Mirajul unei mari și puternice împărății românești la Dunăre (1185).

e) Așezarea în Țara Bârsei a Cavalerilor Teutoni (1211), ca și așezarea Sașilor în Ardeal sub Geza II (1141—1161) și

¹⁾ Xenopol o. c. pag. 29.

²⁾ Xenopol o. c. pag. 16).

mai cu seamă investirea lor cu privilegii, sub Andreiu II (1224), în dauna Românilor.

f) Invazia Tătarilor, 1241.

g) Incetarea Românilor de a mai figura ca națiune în dieta ardeleană, după 1292, arată că o schimbare mare s'a petrecut în acest timp în situația Românilor din Țara Făgărașului și din Ardeal.

6. Documentele dela Câmpulung, a căror autenticitate e susținută de Xenopol cu multă logică, se potrivesc cu tradiția poporală și istorică. Datele despre Mihail Vodă dela 1392 și despre Radu Negru dela 1292 se pot încadra frumos între celelalte date cunoscute istoricește. Ca să ne gândim la o falsificare, ar trebui să presupunem prea multă știință istorică la preoții și călugării Câmpulungeni din sec. XVII. Putem să-i bănuim, că având la îndemână hrisoavele vechi au strecurat în copii drepturi și privilegii, cari n'au fost în original, sau n'au fost în forma, în care se găsesc în copii, dar nu ne putem gândi, că ar fi putut ei avea cunoștințe istorice atât de frumoase, cum numai istoriografii de mai târziu le-au fixat pe baza documentelor din diferite vechive, decât admitând, că acei preoți și călugări Câmpulungeni au avut originalele, cari conțineau datele istorice respective.

D. Filitti vorbind despre aceste hrisoave, spune, că unul e „probabil plăsmuit“ de preoții dela Câmpulung, că „Radu Negru a fost fabricat“, ca să întărească tradiția; „crede“, că „falzul prezentat lui Matei Basarab avea de scop să dovedească existența lui Negru Vodă, ctitorul tradițional“, adaugă: „Tradiția, în mințile simple, e mai tare decât orice document. Documentul nu poate fi admis decât ca să întărească tradiția, nu ca s'o înlocuiască“. Dar uită, că încă nu avem documente, cari să infirmeze tradiția. O tradiție de șapte ori seculară, întărită de documente, de inscripții și de ruini de cetăți, nu poate fi înlocuită așa de ușor cu probabilități și cu combinații întemeiate pe imaginație.

Toate acestea pledează pentru admiterea întemeierii țării românești din partea unui voevod trecut dela Făgăraș și unit cu cei dela Sudul Carpaților cu cari de bunăseamă era înrudit și care alungând pe Tătari și-a întins domnia peste șesul dunărean.

Pentru o și mai luminoasă clarificare a chestiunii mai a-daugem următoarele: I Regii Ungariei administrau Ardealul prin voievozi, numiți dintre nobilii fruntași; Secuimea a administrau prin „comes Siculorum“, iar Sașii își aveau „comes“-ul lor. În Ardeal mai era și un „comes“ al Solnocului. — De regulă în Ardeal erau doi voievozi dintre cari unul petrecea mai mult la curtea regală. De multeori voivodatul era împreunat și cu un comișiat. 1)

La 1300 moare un „comes“ Laurențiu la Câmpulung. Fost-a el un „comes“ numit de regele Ungariei? Fost-a el așezat acolo de Radu Negru-Vodă, care a fost însoțit de Sași, Secui și Unguri? În orice caz stăpânirea „comes“-ului străin din Câmpulung încetează cu întărirea puterii domnului muntean și Câmpulungul, deși a putut fi întemeiat de streini 2) a fost prima capitală a descălecătorului. II Ungurii, la început, nu s'au atins de autonomia Ardealului, nici de drepturile națiunii române, care a continuat să fie cărmuită prin cnezii săi și lua parte la dieta ardeleană. 3)

Țara Făgărașului, „Terra Blacorum“, Țara Românilor, era socotită ca o țărișoară a parte, cu ocărnuirea ei deosebită și nu se ținea de Ardeal. 4) Țara aceasta a Românilor și-a avut voivodul său român, titlu pe care ni-l indică tradiția. Acest voivod, având legături cu cei de peste munți, era înrudit de bnnăseamă cu cei deacolo, fie prin sânge, fie prin alianță. Probabil, el a avut proprietăți și dincolo de munți.

III. Dupăce treptat-treptat a fost supus Ardealul de regii Ungariei, pe urmă s'a supus și Țara Făgărașului și unele voivodate de peste munți 5). Voivozii dela Făgăraș aveau să apere trecătorile contra popoarelor barbare. Când regii maghiari au văzut, că aceștia singuri nu mai pot să apere trecătorile și populația s'a rărit foarte mult în urma invaziunilor Tătarilor și a emigrărilor, au așezat la răsărit pe Cava-

1) Szilágyi o. c. I. 76.

2) Iorga: Istoria pop. rom. tr. din germană I 183—184.

3) Szilágyi, o. c. I 16—18, nota a 3-a dela pag. 17 și pag. 69—70.

4) Szilágyi, o. c. I pag. 17 nota a 3-a. Iorga: Istoria Rom. din Ardeal I. 47; Istoria pop. rom. tr. din germană I 277. Bunea o. c. pag. 5; — Szàdeczky: o. c. pag. 6.

5) Filitti o. c. pag. 5.

lerii teutoni, în țara Bârsei, pentru apărarea trecătorilor dela Predeal și Bran, iar la apus pe Sași, cari au ocupat Tâlmaciul și Laviștea, având astfel paza Turnului-Roșu. Aceștia au fost încărcăți de privilegii. Intre altele era și privilegiul Teutonilor de a transporta sare și mărfuri, libere de vamă, fie peste Terra Blacorum, fie peste Terra Siculorum. Cavalerilor le-a dat regele și țara de peste munți, din dreptul Țării Bârsei, până în Dunăre ¹⁾. Firește, donația aceea era numai pe diplomă și rămânea în sarcina vitejilor cavaleri să cucerească aceasta donație regulă. — Cavalerii deoparte, Sașii de alta au strâmtorat mult pe Românii ardeleni și pe voivodul din Țara Făgărașului.

Strâmtoarea aceasta — economică, politică și religioasă — a făcut pe cnezii români să o ia unii spre părțile Zaran-
dului și ale Hunedoarei și de acolo spre Severin, alții pe țara Făgărașului, țară românească, terra Blacorum, și de aci peste munți, munții zăpezilor, montes nivium, unde erau frați de ai lor ²⁾.

Strâmtorarea, cum am mai spus, a trebuit să fie mai mare pe timpul regelui Ladislau Cumanul și Andreiu III (1272—1301), când au fost mari tulburări în Ardeal și când s'au ridicat la prea mari puteri voevozii Roland și Ladislau (1282—1315). Aceștia au vrut să ajungă domni independenți și și-au însușit din puterile și prerogativele regale. În acest timp regii deoparte, voivozii de alta, după obiceiul timpului,

¹⁾ Szilágyi o. c. I. pag. 24—38 — Bunea o. c. pag. 5 și 8.

²⁾ Szilágyi, o. c. I. pag. 21 - 37 și Pușcariu: *Fragm. ist.* 11—19. — Trecerea aceasta ne face să ne gândim la aceasta imagine frumoasă: Ardealul, după retragerea armatelor romane, a devenit leagănul neamului românesc. Când cnezii români de aici au început să fie strâmtorați, cei din părțile maramurășene au trecut munții și au întemeiat Moldova, cei din munții apuseni și jur au luat-o peste Zarand și Hunedoara și trecând pe la Severin au întemeiat Oltenia, cei de pe Târnave coborînd spre Făgăraș au trecut munții pe la Breaza și Bran și au întemeiat Muntenia. Cea dintâi unire s'a făcut între Oltenia și Muntenia, sub voivodul Făgărașului Tihomir=Radu Negru, dându-i numele de Țara-Românească, pentru că din Țară Românească Terra Blacorum, venia marele voivod. Unirea s'a făcut sub el și pentru mulțimea, cu care a trecut și pentru prestigiul ce-l avea ca domnitor peste vechia Țară Românească. Urmașul său, Basarab=Negru Vodă, biruind pe Carol Robert a întărit noua țară, introducându-o prin aceasta între țările, cari trebuie respectate.

își răsplăteau credincioșii cu donații frumoase și cum lucrurile se întâmplau în Ardeal, în Ardeal s'au făcut și donațiile. De atunci începe dominația magnaților unguri. E explicabilă amărăciunea cnezilor români, cari, deposedați fiind de bunurile părințești, își căutau în altă parte un adăpost sigur și plăcut. Venirea multora în Țara Făgărașului și trecerea de aci peste munți, unde frumsețea și belșugul pământului le îmbia un traiu bun; rărirea populației făcea să fie priviți cu bucurie, și frați fiind de-un sânge și de-o lege le îmbia libertatea și independența. Trecerea lor s'a făcut sub auspiciile și conducerea voivodului dela Făgăraș, care rudă fiind cu cei de dincolo, fiu, sau frate, era privit cu plăcere. Rândurile se îngroșau, luptătorii contra Tătarilor pustiitori se înmulțiau și — când a venit plinirea vremii — au luat lupta și cu puternicul rege maghiar Carol Robert.

De bună seamă, că voevodul Făgărașului formând veviga, care lega lanțul celor de dincoace cu cei de dincolo, mai fiind și rudă cu voivozii și cnezii de dincolo, el însuși având moșie și dincolo, a fost privit și primit de conducător comun și natural și de aici iuțeala, cu care s'a întemeiat noua țară: Ungro-Vlahia, fiind dintru Ungaria descălecată, Muntenia fiindcă s'au coborât din munți spre șesul dunărean, Țară românească fiindcă marele voivod era din vechia Țară românească, pe limba cancelariilor Terra Blacorum. Acesta a fost voevodul cel mare, la care se gândește d. Iorga ¹⁾. Iuțeala întemeierii Țării românești e ușor de explicat, când ne gândim la slăbirea autorității regale sub ultimii regi arpadieni și sub cei doi regi — păpuși, Vențel și Otto.

Așa se explică dispariția Românilor, ca națiune din dieta ardeleană, după 1292. Tot aceasta ne explică și împuținarea populației din țara Făgărașului, ceea ce face ca mai târziu, cu mai bine de o jumătate de veac, să se numiască „nova plantatio“ sub Vladislav I (1363—1376/7), sub care restabilindu-se pacea și siguranța, mulți boeri și plugari au venit să reîmpopuleze Țara Făgărașului, despre ce bătrânii din secolul al 18-lea își aduceau bine amintite, cum le povestiau înaintașii lor. ²⁾

¹⁾ Iorga: Faptă... pag. 15.

²⁾ Densusianu: Monumente pag. 71—73

V. Voevodul Făgăraşului însă, trecând munţii cu cnezii din Ardeal, nu a renunţat la ţărişoara lui de la poalele de miazănoapte ale Carpaţilor, pe care o cârmuia prin o căpetenie, pusă de el, fiu sau frate, cum găsim şi mai târziu. „Ceva după 1300 se înfiinţase datina de a aşeza ca pro-duce la Făgăraş pe fiul mai mare, sau pe fratele domnesc în lipsă de fiu, pe „Danphin“ al Ţării româneşti“, spune Haşdeu,¹⁾ iar noi adaugem, că de bună seamă aceasta au făcut-o şi înainte de 1300. — Aşa înţelegem pomenirea cronicii sârbeşti şi alui Fotino despre fortificarea Făgăraşului la 1300 de voevodul Ştefan Mailat, de bună seamă o căpetenie, pus de Voevodul cel mare. Cronica sârbească arată, că Făgăraşul la 1300 era în stăpânirea românească. Voivodul trecut peste munţi nu numai că stăpânia Făgăraşul, dar — după 1300 — era în bune legături cu Ladislau, voevodul Ardealului, care la 1307 trimite pe Otto de Bavaria, ales rege al Ungariei, în pază la „Domnul Vlahilor de peste munţi.“²⁾ Aceste raporturi au fost rupte în curând, când voevodul Ladislau, de bună seamă pentru a-şi răzbuna, că Voivodul Vlahilor a dat drumul lui Otto şi spre a avea un razim puternic contra regelui Carol Robert a luat şi a întărit Făgăraşul, pela 1310.³⁾ Făgăraşul era pe atunci cea mai puternică cetate a Ardealului de miazăzi. După moartea voevodului Ladislau — 1315 — avem motive să credem, că domnul de peste munţi a ajuns iarăşi stăpân al Făgăraşului, pentrucă la 1324 Carol Robert pomeneşte pe Basarab, fiul lui Tihomir, într'o diplomă, prin care regele răsplăteşte pe contele de Sălagiu, fiindcă „a purtat în mod laudabil de mai multe ori soliile noastre la Basarab voevodul nostru transalpin“, pe latineşte „*pluribus vicibus nostras legationes ad Bazarab voivodam nostrum transalpinum... laudabiliter adimplevit.*“⁴⁾ Dacă voivodul transalpin nu ar fi avut şi Făgăraşul, Carol Robert nu ar fi putut vorbi așa de Basarab.

VI Legătura strânsă între stăpânirea Făgăraşului şi a Munteniei, precum şi faptul că domniii munteni se socotiau

¹⁾ Haşdeu o. c. pag. CCLI.

²⁾ Haşdeu o. c. pag. CLXXIII - CLXXX şi Filitti o. c. pag. 9.

³⁾ Bunea o. c. pag. 10.

⁴⁾ Filitti o. c. pag. 9 şi Xenopol III 14,

tot așa de stăpâni ai Făgărașului ca și ai Munteniei, o arată cuvintele domnului muntean Vladislav II (1449—1456) către Brașoveni, în cari se plânge, că Ionaș Voevodul (Ioan Carvinul) „trimite să-mi iee ocina mea adevărată și țărișoara mea Făgărașul și Amlașul.“³⁾ Tot aceasta o arată și hotărîrea dietei din 1467 — sub Matei Corvinul — dea nu se înstrăina Făgărașul, ci să se rezerve pentru totdeauna la mâna regelui, ca să poată fi dat în caz de lipsă domnului muntean,¹⁾ hotărîre, care deși nu s'a respectat, arată dreptul domnilor munteni asupra Făgărașului.

Apropiindu-ne de sfârșitul acestui capitol, în lumina celor de mai sus ni se pare că putem face următoarele închieieri:

1. Țara Făgărașului a fost o țărișoară autonomă, deosebită de Ardeal, condusă de voivodul său, care ajunge către sfârșitul veacului al XII vasal al regelui ungar, ca și Țara Secuilor.

2. În timpul tulburărilor din Ardeal de pe timpul regilor Ladislav Cumanul și Andreiu III (1272—1301) o mulțime de cnezi din Ardeal, sub conducerea voevodului de Făgăraș, au trecut munții și unindu-se cu cnezii și voivozii români de acolo au alungat pe Tătari și au întemeiat Țara Românească.

4. Deși ajuns domn independent peste țara românească mai mare, voivodul nu a renunțat la țărișoara lui, la Făgăraș, și astfel se explică îndelungata stăpânire a domnilor munteni asupra Făgărașului.

4. Care a putut să fie voivodul cel mare, pe care cronica țării, documentele câmpulungene și o tradiție populară de șapteori seculară îl numește Radu Negru Vodă?

Cronica ne istorisește: „Când au fost la cursul anilor dela Adam 6798 (1290), fiind în Țara ungiurească un voevod, ce l-au chemat Radu-Negru, voevod, mare herțeg pe Amlași și Făgăraș, ridicatu-s'au de acolo cu toată casa lui și cu mulțime de noroade, Români, Papistași, Sași, de tot felul de oameni, coborîndu-se pe apa Dâmboviții, început-au o face țară nouă. Intâi au făcut orașul Câmpulung, acolo au făcut

¹⁾ Xenopol III pag 106 și Bunea o. c. pag 30.

³⁾ I. Pușcariu: Fragm. ist. pag. 65 și Bunea o. c. pag. 33.

și o biserică mare și frumoasă și înaltă. Deacolo au descălecat la Argeș și iarăși au făcut oraș mare și au pus scaunul de domnie, făcând curți de piatră și case domnești și biserică mare și frumoasă... Atuncea și Băsărăbeștii cu toată boierimea, ce era mai înainte peste Olt, s'au sculat cu toții, de au venit la Radu Vodă Negru închinându-se să fie sub porunca lui și numai el să fie peste toți stăpânitori“.

La care voevod se pot potrivi mai bine cele de mai sus? Se pot potrivi la Radu, tatăl lui Mircea?

Radu, tatăl lui Mircea trăiește cu aproape o sută de ani, după data cronicei. Negrii Tătari erau biruiți și țara era întemeiată și consolidată de trei mari înaintași, Tihomir, Basarab și Alexandru. Radu, tatăl lui Mircea a avut de soție pe Calinichia, cum spune însuși Mircea. Chiar faptul, că Radu „avu o domnie, care formează capitolul cel mai obscur al istoriei Românilor ¹⁾ nu ne îndreptățește să-i atribuim cea mai strălucită pagină din istoria Românilor. Să-l căutăm deci în altă parte:

a) Radu Negru Vodă a trăit, după cronică, la 1290, iar după Lucari pela 1310.

b) Un hrisov dela Câmpulung din 6860 (1352) e dela „Io Neculae Alexandru, ficiorul bătrânului Io Basarab voevod, nepotul lui Negrul Radu Voevod“. ²⁾ Aici Radu Negru Voevod e Tihomir (am văzut, că Xenopol identifică numele de Tihomir cu Radu). — Tot pe Tihomir îl vizează Mateiu Basarab la 1636, când numără un hrisov al „strămoșului domniei mele, prealuminatul... Io Radu Negru voevod, leat 6800—1292.

c) Hrisovul lui Constantin Șerban din 1656 vorbind de stăpânirea unui loc din Câmpulung spune, că acel loc îl are biserica catolică „dela răpozata doamna Marghita, care a fost catolică a răposatului Negrului Vodă“, iar ancheta rânduită constată, că „biserica, ce se chiamă cloastir fost-o-a făcut Marghita doamna Negrului Vodă... ³⁾ Existența Marghitei, soția catolică alui Negru Vodă e adevărată și de tradiția alipită de cetatea lui Negru Vodă, unde se află o biserică, în care o

¹⁾ Drăghiceanu o. v. pag. 19.

²⁾ V. mai sus, ce zic Xenopol și Onciul și d. Filitti. — E citat și la d. Drăghiceanu o. c. pag. 23.

³⁾ Xenopol III 18, 25—27.

scobitură din pronaosul paraclisului este arătată ca „altarul papistășesc al soției lui Negru Vodă¹⁾ — Pomelnicul dela Câmpulung are la început: „Io Basarab V. i gszda ego Marghita“.²⁾ În toate acestea se vede dar, că Basarab e numit Negru-Vodă, pentrucă Marghita a fost soția lui Basarab.³⁾

d) Avem deci a face cu Radu Negru Vodă, care nu e altcineva decât Tihomir și cu Negru Vodă, care e Basarab. Numele de Negru vine dela Negrii-Tătari biruiți. Lupte cu Tătarii au fost în continuu. Ofensiva decisivă a fost contra lor la 1345, sub Basarab și s'a isprăvit între 1352 - 4, luând parte la lupte Români, Unguri, Secui. Românii erau conduși de Alexandru, fiul și asociatul la domnie al marelui Basarab.⁴⁾ Numele de Negru se cuvine deci lui Tihomir, lui Basarab și fiului său Alexandru.

e) Alexandru încă a avut de a doua soție pe Clara, care a fost catolică. Cea dintâi a fost o ortodoxă, după pomelnicul dela Câmpulung, Maria, dela care a avut pe Vladislav și pe Radu,⁵⁾ domni de mai târziu.

f) După cronică Cuiculului adevărata cauză a războiului între Carol Robert și Basarab a fost îndrăgostirea unui nobil secuui, catolic, în soția lui Basarab. Aceasta a putut fi numai catolica Marghita.

g) D. Stănescu afirmă, că la Agreș „a doua zi după prăznuirea hramului (Sf. Nicolae) regulat cetiau (preoții dela biserica domnească) moliftele de iertăciune și pomeneau pe fericții ctitor Radu Voevod și Ana Doamna și tot pe aceștia îi găsim și în fruntea pomelnicului al doilea dela Câmpulung⁶⁾ Prin urmare nu poate fi vorba de Radu, tatăl lui Mircea, pentrucă pe mama lui Mircea a chemat-o Calinichia.⁷⁾

¹⁾ Xenopol III 19, după Drăghiceanu: Studiu asupra cetății și schitului lui Negru Vodă, în „Bulstinul Com. mon. ist“, V 1912 pag. 89 - 94.

²⁾ Drăghiceanu: Curtea domnească din Argeș, pag. 25.

³⁾ Drăghiceanu: Curtea domnească din Argeș, pag. 23.

⁴⁾ Hașdeu o. c. CXCv - CXCIX și Filitti o. c. pag. 14 - 17.

⁵⁾ Xenopol III 74 pune pe Radu de fiu al soției ortodoxe, — Drăghiceanu o. c. 17 pune pe Radu de fiu al Clarei.

⁶⁾ D. Stănescu l. c. pag. 8. — Drăghiceanu, o. c. pag. 25.

⁷⁾ Că în unele acte de mai târziu se adaugă epitetul de Negru și după numele lui Radu, tatăl lui Mircea, nu trebuie să ne inducă în eroare. Era și Radu un nepot al adevăraților Negrii-voivozi.

Din toate acestea se vede, că Radu Negru Vodă din cronică și din unele documente e Tihomir și Negru Vodă din alte documente e Basarab, amândoi voievozi ai Făgărașului, izgonitori ai Tătarilor, întemeietori ai Țării românești:

Deși descălecatul cel mare s'a făcut la 1290 sub Tihomir = Radu Negru, totuși istoria, cronicile, legendele și cântecele bătrânești îl pun ca întemeietor al țării mai mult pe Negru Vodă = Basarab. Pentru soția-i Marghita a avut parte de gelozia Secuiului Sigismund, ceea ce i-a mărit popularitatea. Pe timpul lui Tihomir, Basarab a fost domn al Făgărașului și astfel se esplică ușor căsătoria cu o streină, de unde a trecut munții, chemat de Tihomir ca să-l asocieze la domnie. Când a trecut munții l-au însoțit boierii români și mulți Sași, Secui și Papistași, fiindcă papistașă era și Doamna lor. Strălucirea acestei treceri a impresionat asupra poporului, a cărui admirație a crescut, când Basarab a biruit pe mândrul și puternicul craiu al Ungariei și a alungat pe Tătarii sălbatici, făcând astfel țară nouă. Nu e mirare, că poporul îl cântă în baladele sale și vechea Tradiție i-a așezat numele la amândouă poalele Carpaților pe ruine de cetăți. Nu-i o persoană fabuloasă¹⁾, ci un domn viteaz, în carne și oase, care a înscris în Istoria Românilor cea mai glorioasă pagină. Basarab poate fi confundat în tradiția populară cu tatăl său Tihomir și cu fiul său Alexandru, dar nu poate fi confundat cu Radu, tatăl lui Mircea. Dela Basarab și-a luat numele și familia domnitoare în Muntenia.

El, cași mulți din antecesorii săi necunoscuți și cași succesorii săi pe tronul țării de el întemeiată, au stăpânit Făgărașul, care astfel pe dreptul a putut fi numit la 1393 „marele oraș românesc“. Mare nu pentru întinderea lui și numărul locuitorilor, ci pentru importanța, ce a avut-o în trecutul Ardealului și al Țării românești.

De altcum văd, că și în scrieri cu caracter oficial și de propagandă se atribue întemeierea Țării românești lui Negru Vodă Basarab, care trece munții la 1290, dela Făgăraș, și întemeiază principatul Valachiei²⁾.

¹⁾ N. Iorga: Cronicile și tradiția noastră istorică, în An. Ac. R. Seria II. I. XXXIII. 1910-1911 pag. 132-133.

²⁾ N. P. Comnène: La Terre Roumaine, Paris 1919, pag. 24.

Pomenirea croniciei, că „Băsărăbeștii cu toată boierimea, ce era mai înainte peste Olt, s'au sculat cu toții de au venit la Radu Vodă Negru închinându-se să fie sub porunca lui și numai el să fie peste toți stăpânitor“, se înțelege așa, că cnezii ardeleni porniți peste Zarand și Hunedoara spre Severin, laolaltă cu cnezii aflători la dreapta Oltului, s'au unit cu Tihomir și luptând laolaltă contra Tătarilor „au făcut țară nouă“, pentruca nu peste mult, sub Basarab, să alunge dela Severin pe banul regelui ungar, alungare, care a fost unul din motivele războiului cu Carol Robert¹⁾.

Țara Făgărașului a fost o țară românească și tot așa a rămas și după cucerirea Ardealului de către Unguri. Tot în stăpânire românească a rămas și după întemeierea Țării românești de peste munți și mult timp aceste țări românești dela amândouă poalele Carpaților au avut același domnitor, aceeași boierie și aceleași instituțiuni, legând astfel neamul românesc de dincolo și de dincoace de munți printr'o frăție, pe care stăpânirea ungiurească de mai târziu nu a putut-o frânge. Pentru Românii din Țara Oltului făgărășană „țară“ și „patrie“ nu erau decât Țara Oltului a lor și Țara Românească de peste „deal“. Până la unire Olteanul făgărășan spunea: „Mă duc în țară“, „am venit din țară“, „mi-a scris frate-meu din țară“ și nu găsești familie în Țara Oltului, care să nu fi avut membrii și în „țară“, cei mai mulți trecuți fără pașaport, prin „vama cucului“, prin potecile și trecătorile clandestine. După unire cuvântul „țară“ în acest înțeles începe să dispară, fiind înlocuit cu „vechiul regat“.

Oct. Popa

---

¹⁾ Pór și Schönherr, o. c. pag 101—102.

CRONICI

D. Gusti, *Sociologia militans*

Personalitatea dlui D. Gusti, în cadrul tinerei culturii românești, se prezintă conturată într'o postură clară, de suprafață, prin multe realizări ce a patronat ca: profesor, fondator și conducător al Institutului Social Român, fost ministru și, în fine, ca om de știință. Toate aceste poziții le-a reprezentat cu prestanță, punându-și în serviciul ideii ce slujea aptitudinile și forțele psihice ce le are, inițiind și, mai ales, îndemnând pe alții la lucru. Și, prin cecece a dat până acum, Dsa își are deja locul fixat în galeria figurilor culturale românești.

Totuși, cecece a făcut până acum, pretinde Dsa, este numai un început. Opera vieții sale, menită să-l consacre ca savant și sociolog, este abia începută dar în curs de elaborare. Doar fragmente din ea au fost rupte și date publicității. Restul, esențialul, adastă vremuri de răgaz ca, pus la punct, să poată fi cunoscut și altora.

Acestui gând, dl D. Gusti îi dă o formulare clară în cartea sa recentă: *Sociologia militans (Introducere în sociologia politică* ¹⁾) unde a adunat articole, conferințe, cuvinte ocazionale, etc. de valoare inegală, unele publicate în periodice, altele ținute în sertar până s'a ivit ocazia să le arunce hrană publicului. Dar, cu toată diversitatea lor, studiile se leagă printr'o armătură logică unitară, temeiul al sistemului de gândire profesat de autor. Publicarea lor în volum își are însă tâlcul și două motive mai ales o justifică: să arate linia de conduită ideologică constantă a gânditorului și să servească drept introducere în sociologie, ce urmează să fie redactată și publicată ulterior. „Studiile ce alcătuiesc volumul de față, scrie dl Gusti în *Cuvânt înainte*, înfăți-

¹⁾ Ed. Institutul Social Roman.

șează în totalitatea lor o unitate logică menită să formeze o „Introducere în Știința Politicii“, ca Sociologie militans. El alcătuieste prefața la alte trei volume, ce vor trata pe rând Știința Sociologiei, Știința Eticei și Politicii“. Iar titlul de *sociologie militans* dat volumului de față își găsește justificarea în faptul că „el e mai cu seamă ieșit din viață și privește spre viață. Materialul unei Sociologia cogitans, în care intră și crește în întâiul rând cursul meu de Sociologie, este de mult gata și nu așteaptă decât răgazul unei revizuirii de redactare vrednică de însemnătatea subiectului. Răsfrângerii ale lui se întâlnesc astăzi în prezentări, citări și aplicări în diferite domenii din diferite părți. El alcătuieste urzeala ideologică a volumului de față“¹⁾). De aceea „volumul de față nu însemnează numai un popas și o recapitulare a unei experiențe științifice militante, ci, în acelaș timp, reprezintă perspectivismul unei acțiuni în curs de desfășurare; sunt doar atâtea forme de organizare științifică și culturală în plină dezvoltare la care autorul acestor rânduri este părtaș. De aceea cred că volumul II de Sociologia militans nu va întârzia să apară“²⁾).

Angajamente solemne, promisiuni precise, pe cari cititorii, firește, le vreau realizate cât mai repede.

Cititori ai operei și cronicari fideli, ne mărginim, — deocamdată, ca din ceeace ni se prezintă să desprindem câteva crâmpoie de idei, crezute de noi expresive și eclatante pentru a ilustra maniera dlui D. Gusti de a gândi și înfățișa problemele.

* * *

Studiul: *Realitate, știință și reformă socială*, fixează câteva principii indicatorii pentru cercetătorul și reformatorul social asupra a ceeace este realitatea socială și condițiile unei bune reforme sociale.

„Realitatea socială constituie un continuu și neobosit circuit, pe care, dacă am voi să-l reprezentăm grafic, trenuie să ni-l închipuim ca două linii curbe care for-

¹⁾ Cuvânt înainte.

²⁾ Idem.

mează un cerc. Inceputul primei linii este realitatea socială actuală, iar sfârșitul ei, realitatea socială nouă, creată prin procesul de cunoaștere și apreciere, prin forța ideii și a idealului. Sfârșitul acestei linii, creația nouă, devine însă începutul liniei a doua, care se termină în cunoașterea ei, ca realitate existentă. Linia a doua se închide deci unindu-se cu linia întâia, formând cercul, adică circuitul social..

Din necesitatea de a reconstrui prezentul și a realiza viitorul social rezultă necesitatea unui plan și program, care să propună voințelor modificarea realității actuale, recunoscută ca insuficientă, în sensul idealului. Acordul sintetic stabilit între realitate, idee și ideal este reforma socială.

Adevărata reformă socială se referă și ea la viitor... ea îl concepe însă nu ca absolut spus, ci ca un compliment al prezentului: și ea urmărește o reformă totală, corespunzătoare totalității și unității realității sociale, după cum este și ea pătrunsă de cel mai profund idealism; ea însă este pătrunsă în același timp și de un sever realism, știind că adevărata revoluție trebuie să fie cuprinsă în spirit și stări, și nu în cuvinte și formule. Reforma socială, plecând dela o realitate veche pentru a ajunge la o realitate nouă, se află într'o continuă mișcare, care este circuitul social, — întocmai ca nouri, cari formați din munți și văi, acopăr cerul, pentruca după tunete, fulgere și ploaie să elibereze atmosfera pentru noi formații. Mișcarea dela o realitate la alta este neîntreruptă, pentrucă totdeauna este îndreptată către o realitate ideală. Reforma socială are deci două rădăcini adânci: una în realitate, alta în ideal“.

* * *

Metoda ce duce în miezul realității sociale și ajută pe cercetătorul sociolog să-i sesizeze tâlcul și osatura este metoda monografică. Se impune utilizată această metodă pentru rezultatele ce le dă și perspectivele ce le oferă. Cu ajutorul ei, sociologul se pune *direct* în legătură cu obiectul ce vrea să studieze cu realitatea

socială, o analizează, ca apoi, bazat pe datele prezentate, să se ridice la construcții, oglinditoare a totului social. Aceasta este singura cale posibilă de a constitui sociologia ca știință. Căci „pentru a obține mai multă certitudine și demnitate, scrie dl Gusti¹⁾ sociologul trebuie să cerceteze personal faptele. Sociologia trebuie să părăsească metoda indirectă de interpretare a faptelor culese de alții și să devină o știință vie de observație nemijlocită. În locul omului și al societății abstracte, sociologia va cunoaște realitatea lor concretă. Astfel, ea nu va mai împlini umilul rol de știință servitoare și va renunța, de sigur, și la prezumția de a fi regina altor științe. Metoda monografică deschide sociologiei posibilitatea de a se constitui în știință autonomă alături de științele considerate consacrate. Observația sistematică la care ne duc cercetările monografice nu însemnează, așa dar, pentru sociologie o metodă facultativă, ci însași condiția de existență a ei ca știință“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Odată elucidate chestiunile relativ la principii și metodă, dl Gusti inselează, ca justificare a sociologiei militans, studii desprinse direct din actualitate, tratând teme de stringentă oportunitate. Menționăm: *Individ, societate și stat în constituție* în care analizează raportul celor trei termeni puși în raport cu al patrulea: constituția, ajungând la concluzia că „națiunea se manifestă ca individ, ca societate și ca Stat“ în constituția care se adresează „națiunii întregi nu numai juriștilor și organelor de stat, va trebui „să devină catehismul politic național, iar studierea și adâncirea ei, un stimulent de educațiune politică a națiunii“, întâi; doi, va trebui „să cuprindă expra voință a națiunii române întregite de a face parte din Societatea Națiunilor“. Studiile: *Partidul politic, Problema națiunii, Societatea Națiunilor, Problema federației popoarelor europene, Sociologia răs-*

¹⁾ Sociologia militans, studiul *sociologia monografică*, știința a realității sociale.

boiului, etc. sunt variații pe aceeași temă a actualității, crâmpete de analiză ce se prezintă lectorului dornic să găsească un punct de reper în judecarea și aprecierea fenomenelor politice și sociale contemporane.

Dintre aceste studii două sunt mai actuale, înfipte cu rădăcini în contemporaneitate: *Problema națiunii și Sociologia războiului*. Pentru stringenta lor actualitate, merită să fie menționate câte va citate.

* * *

După o pătrunzătoare și judicioasă cumpănire a celor trei teorii asupra națiunii: spiritualismul național, materialismul național și empirismul național, fixându-și propria-i concepție, DI Gusti notează: ¹⁾ dacă rassa, teritoriul, istoria sunt condiții obiective ale vieții naționale, limba și religia sunt manifestările ei subiective, care, numai după ce sunt produse, întră la rândul lor, în categoria condițiilor obiective; toate la un loc nu formează elementele constitutive ale națiunii, ci numai cadrul ori mediul (cosmic, biologic și psihoistoric), în care se naște și evoluiază națiunea.

Națiunea nu este cauzată de acest cadru, deși, de cele mai multe ori, ea n'ar fi ceea ce este fără intervenția lui; ea se formează într'adevăr sub influența acestor factori, variați și variabili, unii mai importanți decât alții, după împrejurări. Cadrul necesar vieții naționale, produce și modifică ceea ce se numește caracterul național, care nu este însă națiunea.

Factorul determinant și de creare a națiunii este voința socială.

O națiune este ceea ce voințește ea a fi, într'un anumit cadru, conform unui caracter național dat. O națiune există, dacă voințește a fi; ea este reală, atât cât este actuală, având ca rațiune suficientă consimțământul implicit sau explicit al membrilor ei de a trăi împreună, alcătuind, după o expresie fericită a lui Renan, „un plebiscit de toate zilele“...

¹⁾ Problema națiunii.

Așa dar, nu este deajuns ca să se întrunească anumite condiții casnice, biologice, istorice și psihice pentru a lua ființă o națiune; trebuie ca această națiune să fie în voința acelor care o reclamă, voința gata de a ști să se afirme prin sacrificii și acțiune rodnică, gata de a transforma însușirile potențiale ale naturii și istoriei în desfășurări actuale de cultură națională, în direcția spirituală, economică, politică și juridică, care formează cele patru domenii ale activității naționale.

Cultura națională este realizarea scopurilor națiunii; națiunea este o comunitate culturală, care, pe lângă că este o legitimare și o confirmare a existenței ei, devine un imbold de viață nouă.

Națiunea este prin urmare o creație sintetică voluntară, o unitate socială, care reprezintă un sistem voluntar cu o motivare cosmică, biologică și psihoistorică, cu voința socială drept causa movens a procesului de naționalizare și cu manifestările creatoare, pe tărâmul sufletesc economic, juridic și politic ale vieții naționale, care formează cultura națională“.

* * *

Problema războiului este pusă și schematizată cu aceeași pătrundere, în cadrul aceluiași vederi.

Privind războiul ca realitate socială, scrie dl Gusti ¹⁾, trebuie să constatăm că el este unul dintre cele mai complexe fenomene sociale. De ce amestec vânat de condiții atârnă succesul ori nesuccesul unei lupte! El este produsul simultan al unor nenumărate forțe materiale, morale, intelectuale și economice, — cum ar fi: starea fizică a soldatului, starea sanitară, elan sau panică, aprovizionări, anotimp, teren, climă, întâmplare fericită ori întâmplare funestă! Războiul este mult mai mult decât o simplă chestiune de strategie, aprovizionări și armament, căci el rezumă o întreagă operă istorică: toată știința, toată economia, toată cultura, toată tehnica unui timp se oglindesc într'însul! Căci

¹⁾ Sociologia războiului.

elementul pur omenesc al războiului din ce în ce mai mult este înlocuit cu unul rațional-impersonal, care este instrumentul de luptă. Așa că adevăratul studiu adâncit al războiului ar conține o întreagă enciclopedie a timpului, la care ar trebui să contribuie toate științele: geografia, fizica, chimia, mecanica, metereologia, biologia, medicina, psihologia, etica, pedagogia, sociologia, dreptul ș. a. m. d.“.

În asemenea condiții „problema sociologică a războiului cuprinde trei probleme esențiale și complimentare. Războiul, ca orice fenomen social, se află așezat într'un anumit cadru, — care îi condiționează existența și îi îngreșește manifestarea, prima problemă sociologică este deci cea a *cadrlui în care războiul există și se manifestă*. A doua problemă privește aceste *manifestări* înseși ale războiului. În sfârșit, ultima problemă se referă la *natura* intimă sociologică a fenomenului, care singură lămurește modul său de manifestare“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceste spicuiuri, poate prea multe și lungi, indică sumar cum d. D. Gusti pune și tratează problemele. Firește, oricât de multe ar fi citatele, ele sunt insuficiente ca să prezinte, in extenso, icoana fidelă a cărții ce ne-a donat-o dl Gusti. De aceea, pentru cel preocupat de idei sociologice, citirea cărții este indispensabilă, prezentarea de aici fiind, fatal, incompletă, ca orice prezentare.

I. C. N.

„Indreptar plastic“

Tendința de a stabili noi criterii de judecarea și înțelegerea operelor de artă, e caracteristică pentru cronicile și eseurile plastice din ultimul timp.

Excesiva cultivare a individului, negarea oricărei autorități consacrate, libertatea absolută de a peregrina pe întreg domeniul pretins sufletesc, se crede, au prilejuit opere de artă cari nu mai pot încăpea în formele vechi, perimate, prea

strâmte unei debordări de creație ca aceea din pragul veacului al douăzecelea. E dar nevoie de noi criterii, de o nouă înțelegere.

În Revista Fundațiilor Regale (No 2—935) Dl Ionel Jianu enunță „criteriul temporal“.

Opera de artă e o țintuire într'un cadru spațial a unei clipe, smulsă curgerii continue a vieții. E deci ceva de esența timpului, elementele spațiale (peisaj, scenă de interior, portret etc.), cari se credeau a fi de înșasi esența operelor plastice, fiind numai mijloace de identificare.

O distincție ce face între artele plastice și muzică, dans, literatură, e deocamdată inutilă, elementul intenționat fiind la toate același. „E drept artele se deosebesc între ele dar în amănunt, acolo unde intervine tehnica“¹⁾.

Din acest criteriu „temporal“ D. I. J. conchide următoarele:

I. Artistul nu realizează un obiect, o formă sau spațiu ci se realizează pe sine în obiect formă etc. Subiectul (obiectul) nu interesează, fiind ceva accesoriu (ca de pildă paleta cadrul, pânza etc.), accesoriu necesar, un „fixator al expresiei“ cum îl numește.

Este cred o mare eroare a socoti subiectul un simplu pretext. Atitudinea aceasta n'ar putea justifica nici exemplul propus de D. I. J. citez: „Subiectul în „Gioconda“ lui Lionardo da Vinci? (Dl G. G. Antonescu îl consideră prin excelentă tip obiectiv). O simplă femeie care nu interesează. Valoarea acestei capod' opere? Momentul sufletesc fixat într'un surâs, într'o arcuire de sprâncene, într'o privire“.

Moment sufletesc al cui? Al Giocondei? În cazul acesta cine se realizează. Artistul? Atunci unde e portretul?

Dar această atitudine ar putea oare explica arhitectura cu toate creațiile ei? Cred că numai în mică măsură. Sau poate arhitectura nu e artă? Dl Jianu nu se declară, deci trebuie considerată, ca și până acuma ca atare. Or, arhitectura e una din categoriile în care artistul se realizează mai dificil. Mijloacele tehnice, utilitarismul ei — Dl I. J. nu-l poate nega, deși îl neagă artei în general — sunt piedeci

¹⁾ Arta și omul No pe Dec. 1934: Purismul în artă, Horia Stamatou.

considerabile din cauza cărora ideea artistică se realizează întotdeauna ciuită.

Consecința a doua pe care Dsa o deduce din criteriul temporal e tot atât de relativă. Iat'o: *Opera de artă* (subliniez, vorbește de operă de artă) e un instrument de afirmarea gratuită și liberă, fără vre-o finalitate, cu repercursiuni exterioare indiferente ei. Și mai departe: Fiind o emanație a spiritului, având ca obiect timpul, arta e „singurul domeniu în care se poate manifesta cu adevărat libertatea omului“.

„Libertatea nu înseamnă anarhie, lipsă de raporturi și de echilibru“ ci „independența față de *realitatea extrinsecă*, față de ceea ce numim noi obișnuit „natură“ și în acelaș timp, expresie organică a unui echilibru interior“.

Fără a ne pierde în discuții infructuoase asupra acestei libertăți absolute am putea întreba: Cine sesizează încălcarea hotarelor anarhiei, ruperea acelu echilibru interior? Libertatea e concepută ca fiind absolută, opera de artă fără finalitate iar contactul cu realitatea extrinsecă inexistent. Atunci?

O a treia consecință. „In pictură — și în toate artele plastice — accentul principal cade pe lumină“ și conchide „pentru că lumina e mijlocul cel mai adecvat de exprimarea monumentului“.

Enunțări ca „Lumina e atât de strâns legată de elementul temporal, încât ea depinde de timp“, sau „Lumina e pecetea timpului“ etc. nu sunt de natură de a justifica importanța ce i se acordă.

De altcum Dl Jianu păcătuiește prin faptul că, fixând ca punct de plecare în înțelegerea operelor de artă un criteriu (temporal) forțează problema ca să ajungă la consecința II și III; iar la aceasta din urmă se pierde chiar într'o problemă de pură tehnică, nu mai importantă decât altele de acest fel.

O confuzie — care nu poate fi întâmplătoare și pe care am mai observat-o și la alții — face când vorbește de operă de artă atunci când încă nici nu s'a trecut la faza de realizare. Or, despre operă de artă se poate vorbi numai după ce acel proces intim de plămădeală s'a terminat și s'a „fixat“ folosind termenul Dsale.

„Arta începe abia atunci când intervine în exprimare înfățișarea și căutarea unei forme artistice ¹⁾“.

De aici poate și entuziasmul cu care vorbește despre libertatea absolută în artă. Căci în acest proces intim artistului e liber. Problema nu interesează. Opera de artă încă nu există și deci nu se poate vorbi de ea.

Când însă procesul intern s'a săvârșit, vine faza dure-roasă a *realizării*. De aici în colo începe devenirea artei, pe care Dl Horia Stamatu ²⁾ o definește ca „lupta materiei care trebuie scoasă din legile ei pentru a fi supusă unor alte legi față de care rămâne rebelă“. (legi și aici).

E ceea ce contemporanii (și cu ei Dl I. J.) au pierdut din vedere: „determinismul fizic al materialului plastic“ de care vorbește Dl Beneș ³⁾ și prin care se sesizează lumea „extrinsecă“ de ruperea echilibrului interior al artistului, pe care Dl I. J. îl pretinde fără a-l explica.

Este o mare doză de tragism în această luptă — eterna luptă între spirit și materie — în sfârșitul căreia e moartea artei. Căci arta presupune un echilibru perfect între spirit și materie, deci pondere egale. Suprimarea materiei duce la aberații ca o parte din cele de azi; triumful ei la un simplu act material.

Virgil Fulicea

Primăvara Românilor

Semne grăitoare de noi, luminoase, vremi se desiginează la orizont pentru mult încercatul nostru neam. Se desprind din frământările și tendințele actuale ale elitei românești. Sufletul străbun, *specificul etnic*, temeiul al oricărei formule sociale și politice, clocote și se agită, vorbind prin personalitățile-i reprezentative. Adâncuri și resorturi secrete, latente până acum pentru cei mulți, i-au fost puse în mișcare. Au fost stimulate și s'au deslănțuit biciuite de forța împrejurărilor, cari, prin greutatea lor de plumb, amenință să strivească

¹⁾ Meumann: Sistemul esteticii în trad. rom. de I. Gabrea (p. 77).

²⁾ Arta și Omul No 18 Dec. 1934.

³⁾ Pagini Literare Nr. 10, 1935.

vieța românească abia infiripată. Și, odată pornite, continuă să antreneze conștiința colectivă pe făgașurile ei adevărate, *românești*. Glasul sângelui și sentimentul de solidaritate etnică, răscolite și răsvrătite totalitar, începe să-și revendice drepturile, cerându-se stăpân absolut pe destinul lui, în țara lui.

Se lasă desprinse aceste îmbucurătoare semne din câteva manifestări simptomatice ale vieții actuale românești, — să le zicem, pentru sistematizare, două: grija pentru tineret și mișcarea pentru numerus valachicus.

*

E vădită, în primul rând, tendința de organizare a vieții tinerilor, pentru a putea face față prin disciplină și ordine complexului de împrejurări cari amenință ființa noastră națională. Conducătorii statului, indiferent de partide și peste partide, s'au convins de necesitatea unei educații sistematice, pe baze naționale, a tineretului și, conduși de acest gând, bun ca intenție, caută o modalitate de transpunere a lui în faptă. *Străjeriile și instrucția preregimentară* sunt primele roade. Negreșit, laudabile ca năzuință dar cu rezultate contestabile în fapt, prin maniera după care se fac, ea fiind — în mare parte defectuoasă.

Dar aceasta nu interesează aici. Interesează acum altceva: gândul ce stă la temelia acestor nizuinți.

Această grijă pentru tineret, indiferent cum se manifestă, trădează însă altceva: necesitatea, devenită stringentă, de educare a tineretului pe baze solide și, prin el, reforma sufletească și socială a vieții românești. S'au lăsat convinși toți cei ce au răspunderea în viața noastră de stat de neajunsurile actualei structuri a vieții sociale și de stat român, săpat în temeliile lui de tendințele divergente ale intereselor individuale, puse deasupra celor colective. Iar ca o reacțiune împotriva acestei stări de lucruri, s'a născut mișcarea, militându-se pentru o coordonare a intereselor, sub imperiul primatului intereselor colective, adică a statului român. De aici grija reformei sufletești a generațiilor tinere, educația de grup, îngrijită, sistematică, ce se intenționează să li se dea, ca prin ele să se ajungă la cimentarea coeziunii vieții colective.

Ideile nu sunt noi. Ele datează de mult. La noi în țară au apărut până acum sporadic, promovate de un partid sau altul, pentru nevoile de corp și cu gânduri electorale. Național-Țărăniștii, prin *voinici*, au făcut începutul. S'au gândit la organizarea și disciplinarea tineretului după metoda militară pentruca să aibă un instrument de luptă în alegeri. Era formațiune politică, cu un rol strict circumscris care, odată consumat, cadrele s'au descompus. Efecte educative, firește, nu se puteau aștepta dela organizațiile de *voinici*. Întâi, erau ale unui partid, nu ale țării; cuprindeau, deci, numai partizani. Doi, grija lor nu era educația sufletească a maselor și lupta pentru o reformă socială revoluționară, ci unul politic: *instrument de luptă*.

Au urmat apoi alte organizații de acest soi: cămășile galbene ale dlui mareșal Averescu, — rămase în stare de proiect; formațiunile dlor G. Brătianu, O. Goga, cămășile albastre ale dlui A. C. Cuza, cămășile verzi ale dlui Corneliu Zelea Codreanu, etc. toate variațiuni pe aceeași temă dar fără să prindă vreuna rădăcini adânci în viața țării și să monopolizeze dreptul de educație a tineretului pentru ea. Un ascendent oarecare, totuși, a câștigat, în viața tineretului organizația Gărzii de Fier a dlui C. Z. Codreanu care, pe lângă că ni-zuia la o organizare a tineretului ca instrument de luptă pentru realizarea idealurilor sale politice, ea milita și lucra sistematic și pentru o reformă sufletească a vieții românești.

Rămâne acum ca statul, prin organele lui, deasupra intereselor de partid, să găsească o modalitate de fructificare efectivă a ideii ventilată până acum de atâția dar ne realizată încă.

*

Un al doilea fapt, cu mult tâlc, este curentul ce crește continuu, prinzând rădăcini tot mai adânci în conștiința publică românească: acel al lui *numerus clausus*, devenit — pentru un moment — adevărată obsesie. Subt variate numiri: *numerus nullus*, *totus*, *valachicus*, *proportionalis*, etc. el învăluie și desighează acelaș lucru, necesar vieții noastre de stat: dreptul ce-l avem noi, Românii, de a fi stăpâni pe destinul nostru ca neam, în țara noastră, nu refuzând total dreptul minorităților etnice de a lua parte la viața de

stat, ci numai de a împrejmui contribuția lor în cadre precise, asigurând, în acest fel, un rol preponderant *hotărâtor* elementului românesc, ca unul care formează națiunea majoritară și dă numele organizației de stat.

Ideia a ajuns să ia avânt imediat după războiu. Unilateral, e drept, fiindcă luptă împotriva unei singure minorități etnice: evreii, dar a apărut și a luat proporții largi. Era promovată de Liga dlui A. C. Cuza și, istoric, își întindea antenele departe, la naționaliștii români din sec. 19: Conta, Creangă, Eminescu, etc. Era o mișcare contra elementului strein cel mai periculos vieții de stat, fiindcă judaismul, ca structură psihică și morală, este antitetic opus românismului și, în viața colectivității, constituie o veșnică amenințare. Dl A. C. Cuza a patronat mișcarea după ce a inițiat-o. În rândurile ei s'au înrolat elementele românești universitare mai accentuat din anul 1922, purtând o luptă înverșunată dar neorganizată pentru revendicarea drepturilor etnice. Dar dacă dl Cuza a patronat mișcarea, nu a știut-o canaliza, închizându-o într'un organism solid, menit să ia conducerea statului, pentru a putea pune în faptă ceea ce preconiza teoretic. Urmarea a fost că entuziasmul începutului, cu mari cheltuieli inutile de energie, manifestate deseori în acte de vandalism, deci condamnabile, s'a tocit, iar mișcarea antisemită, ținându-se cu încăpăținare de poziția ei particularistă, de un exclusivism rău înțeles, e pe punctul să moară.

Totuși, intempestiva și frenetica mișcare a tineretului universitar care a luat un avânt mai accentuat nu a rămas fără folos, deși ea n'a găsit atunci un om care, sesizând realitățile istorice ale vieții românești, să o ordoneze și să o ducă la țel. Privată de un conducător, mișcarea n'a dat roade imediate iar luptătorii s'au împrăștiat.

Dar, sămânța odată aruncată a început să încolțească de îndată ce prezicerile de atunci ale tineretului se văd atinse. Elementele minoritare, mai ales jidovimea, după 16 ani de unire, sunt pe punctul să înăbușe viața românească, înainte ca ea să se fi putut infiripa și consolida.

În fața pericolului, ideia a aprins din nou conștiințele. Protagonisti ai ei s'au instituit două personalități de marcă ale vieții românești: omul politic Al. Vaida-Voevod și juristul de

mare anvergură Istrate Micescu. Dl Vaida a lansat formula lui *numerus valachicus*; dl Istrate Micescu a dovedit, juridicește, temeinicia pretențiunilor românești, arătând că nici constituția, nici tratatele de pace nu se opun ca Români să fie stăpâni la ei, să *exproprieze pe minoritari de privilegii, cum au fost expropriați boerii de moșii*. Pe urma dlui I. Micescu au pășit barourile din țară; pe dl Vaida îl urmează amicii și partizanii săi politici personali, iar ideologic orice român care dorește binele acestei țări. Și, prin lansarea acestei idei, dnii Vaida și Istrate Micescu au devenit oamenii zilei.

Ce urmăresc, mai ales dl Vaida, prin reactualizarea acestei idei, rămâne ca evenimentele ulterioare să arate. Menționăm, accentuând, importanța ideii fiindcă așa cum se prezintă ea, deocamdată în fațada-i pur ideologică, notează altceva decât o bombă politică de circumstanță, ceva mai adânc: *trezirea conștiinței românești*.

*

Astfel, în conjunctura acestor două fapte de actualitate: grija pentru tineret și lupia, ideologică deocamdată, pentru *numerus clausus*, firești și cu tâlc adânc, se lăsă sesizat și descifrat un fapt, de o importanță capitală pentru neamul nostru: *trezirea sufletului etnic*, după 16 ani de somnolență, și efortul ce face, acum, ca să-și câștige autonomia, realizându-și *el, prin el*, destinul său istoric.

Ele ne îndreptățesc să vorbim despre o *Primăvară a Românismlui*.

Ion Covrig-Nonea

Un om legendar: Thomas Masaryk

Epocile de progres și civilizație ale omenirii, ca și ale unei națiuni, și-au sprijinit construcția totdeauna pe aportul câtorva *oameni mari*, întocmai cum se sprijină splendorile arhitecturale de azi pe stâlpii infrangibili ai betonului armat. Secolul lui Perycle la Greci, cel al lui August la Romani, renașterea cea mare ș. a. sunt viu grăitoare în acest sens, iar epoca lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu, cea de după domniile fanariote și mai ales epoca anului 1848 și până târziu

Încoace sunt tot așa de doveditoare în evoluția vieții neamului nostru. Fără îndoială că progresul se realizează concomitent ori succesiv în diferitele direcții de manifestare ale spiritului omenesc: aceasta însă nu combate afirmația ci o întărește. Cartea istoriei arată clar, că totdeauna, în orice domeniu de activitate, *omul mare* a fost acela, care, purtând în sine suferințele și aspirațiunile acumulate ale generațiilor precedente, mânat de acesta spre acțiune, a descoperit elemente noi în natură, a deschis căi noi pentru înțelegerea mai adâncă a tainelor lumii și vieții, ori a croit și impus cu sabia, și adesea fără de ea, graniți și comportamente noi de viață omenirii ori unei părți din omenire.

Epoca noastră postbelică — ne gândim numai la viața europeană — alături de progresul tehnicei, care-i va imprima una din esențialele trăsături, se caracterizează, poate chiar mai mult, prin pasul de uimitoare înaintare ce a făcut în afirmarea și realizarea aceluși vechiu, dar atât de nesocotit, *drept al națiunilor*, de a-și formula fiecare independent, felul de traiu. Personalitățile de numele cărora se leagă înfăptuirea acestui vechiu desiderat, sunt multe și de toți cunoscute; unele (Briand, Dotifus, Barthou) au trecut recent în lumea celor drepte lăsând între noi fiorii groazei — căci erau fiecare un stâlp al nouilor așezări —; altele mai supravețesc încă cu vigoarea caracteristică celor cari crează și conduc.

În categoria celor din urmă Thomas Masaryk, Președintele Republicii Cehoslovace, sărbătorit în acest an pentru cei 85 ani de luptă și biruinți, atât prin origine și factura sufletească, cât mai ales prin perseveranța și învingerile de fiecare clipă în lupta cu felurile intemperii ale vieții când aceasta era în pragul unei mari transformări, la care a contribuit mult prin toate nizuințele sale, pare a fi figura cea mai interesantă, deadreptul legendară.

Născut din părinți robi ai iobăgiei de dinainte de 1848, cari erau servitori la una din moșiile puternicului împărat al Austriei, el a ajuns azi urmaș al aceluia nu numai în stăpânirea castelului din Praga, ci și în conducerea și stăpânirea peste poporul Ceh, care înainte de marele războiu era supus al împăratului din Viena ca și României ardeleni. Anul 1849 lovi iobăgia cu lovitura de moarte, iar 1850 printre cei

dintâi fii ai libertății aduce lumii pe micul Thomas, un nume foarte potrivit cu omul mare de mai târziu.

Ce învățătură putea să facă fiul unui umilit servitor împărătesc la anul 1850—60? Desigur că puțină de tot. Totuși micul Thomas la stăruințele mamei începu de timpuriu să se roage singur, și când vârsta a permis fu dus la meserie în atelierul fierarului curții. În slujba acestui fierar câștigă tânărul Thomas robustitatea, răbdarea și rezistența, des și foarte eficace verificate mai târziu în valul luptelor și lipsurilor. Cel de Sus însă lucrează. Ucenicul fierarului ajunge în prietenie cu un preot. Acesta îi pune în mână cărți, și-i deschide drumurile vieții cărturărești, drumurile vieții conducătorilor de popoare. Apreciind rara înclinare a tânărului prieten pentru carte, preotul îl duce la Brünn, la gimnaziu, unde tot Cel de Sus îi scoate parecă în drum un alt om bun: un director de poliție. Cu acesta ajunge și la Viena și la vârsta de 22 ani intră la universitate. Susținându-se singur, prin meditații, el este foarte lacom la cursuri și destul de tinăr încă își adună observațiile asupra morții și armelor ei în cartea sa despre sinucidere.

La Lipsca, unde dorea complectarea celor studiate la Viena, întâlnește pe tânără americană Charlie Garrigue, care îi va fi tovarășa de mai târziu. O mireasă din alte lumi nu pare legendar? Și să nu uităm că Thomas, ajuns profesor Universitar la Praga și apoi la Viena, și-a adus singur mireasa de peste Ocean. Călătorie care era cu mult mai apropiată de aventură decât azi.

Un profesor Universitar nu putea decât să studieze și să scrie. Thomas Masaryk își aduce aportul în acest domeniu și ca dovadă că n'a fost superficial e faptul că întâia lui lucrare, cea despre problema sinuciderii, se citează și acum în cercetările filosofico-sociale. Dar el făcu mai mult. Rupse ghiața dintre profesor și student și prin gesturile de prietenie nemai auzite — scurt fluerat sub geamul unui student ca să vină la plimbare — produse o mare înviorare mai ales în sufletele tinerilor cehi. Naționalismul nu întuiește însă iubirea adevărului și dovedirea falșului unor manuscrise intrate în credința poporului îl făcu trădător în fața multor Cehi.

Dela catedra Universitară ajunse și în parlamentul din Viena și în această calitate la șazeci de ani începu marea sa

luptă politică contra politicii austriace, care anexând Bosnia la 1909 crea un precedent care să-i garanteze rând pe rând oprirea tuturor naționalităților din imperiu. Intervenția sa avu succes și în vestitul proces dela Agram fu un factor hotărîtor.

1914 se apropia. Cel care avea să tragă mai mult folos practic din oribila deslănțuire a războiului era de 64 ani, vîrstă înaintată când cei mai mulți sunt la sfârșitul operei lor. Thomas Masaryk atent totdeauna la sănătatea sa — plimbări regulate în aer liber, scrisul stînd în picioare, alcool puțin și după 50 ani de loc — își începea abia acum opera capitală a vieții: *reînvierea vechiului regat ceh într'un stat independent și democrat*.

Interesant că Masaryk dintre toți politicianii europeni a luptat mai mult contra războiului. Chiar în războiul cel mare el n'a luptat cu arma și nici n'a comandat lupte deși în ultimii ani o armată de 40.000 îl proclamase dictator al ei. Lupta lui și-a transpus-o pe terenul pacific și constructiv al ideilor și sentimentelor.

În toamna lui 1914, convins că numai prin desmembrarea Austro-Ungariei se poate realiza lumea nouă, a libertății și independenței națiunilor, însoțit de o fică a sa, pleacă din Austria în Italia. La Roma și la Geneva unit cu alți refugiați politici tot din Austria, începe lupta clandestină, luptă de conspirator cu dorința de a convinge pe conducătorii Europei că ar fi bine pentru ei să nimicească monarhia austro-ungară. Lupta la care se angaja era din cele mai grele, căci nici unul din cei vizați nu se gîndea la teza lui, ci tocmai la cea contrară: păstrarea Austro-Ungariei ca un contrapond Germaniei militariste. Masaryk cunoștea Europa ca un grădinar grădina sa. Știa durerile fiecărei națiuni, și avea o viziune clară în complexul intereselor economice. Pe lângă aceasta știa atâtea limbi, că tuturor miniștrilor, fie francezi, italieni, englezi, americani ori ruși le vorbea în limba lor, și foarte probabil că cuvintele sale purtau ceva din puterea de sugestie cu cari le îmbogățesc spiritele mari. Zi de zi, lună de lună și an de an Masaryk n'a stat în loc și n'a tăcut și încetul cu încetul ideea desființării Austro-Ungariei nu mai părea utopică. Dar aceasta ceru desigur multă muncă. El însuși și-o schițează astfel: „Câte peregrinări prin toată lumea, câte vizite la per-

soane influente, câte scrisori de mulțumire, câte telegrame, câte intervenții la ambasadorii aliaților și la prietenii noștri politici, câte conferințe, interview-uri și articole!"¹⁾ Câtă grijă și precauție necesita însă situația, căci un serviciu întreg de spionaj îl urmărea și arestarea-i atârna mereu deasupra capului. În 1916 Briand era deja total câștigat pentru teză și cu stăruințele împreunate ale lui Beneș, colaboratorul de atunci și de acum al lui Masaryk, cuvintele: „*Eliberarea Ceho-Slovacilor*“, fură introduse pe nota de pace a aliaților. Iată dar succesul concretizat în trei cuvinte. Ele trebuiau însă solidificate și susținute printr'o contribuție răsboinică la caz de nevoie. Masaryk înțelese aceasta și deși antirăsboinic din fire, păși îndată spre realizarea ei.

Rusia era terenul cel mai potrivit pentru o asemenea încercare, dar Țarul nu-i dăte voie. Abia sub *Miliukov* și apoi sub *Lenin* formează o armată de 40.000 oameni din prizonieri și refugiați cehi și alte neamuri care-l proclamă îndată dictator. Răspunderea era mare și împrejurările foarte periculoase din cauza bolșevismului. Dar Masaryk intrase atât de adânc în sufletele soldaților gata să lupte pentru o patrie deocamdată inexistentă, încât după ce se infectează de bolșevism, la alegerea conducerii noi, dictatorul suprem fu tot civilul Masaryk.

La 1918 porni cu armata sa spre America prin Siberia. El mergea înainte și'n drum scrisese programul său asupra noilor orânduirii mondiale sub titlul „Europa cea nouă“. Ajuns în America, cu cunoștințele ce avea și reputația deja câștigată, putu vorbi foarte prietenește cu Wilson care-și avea făcute faimoasele 14 puncte în care însă Austria era să rămână neatinsă. Masaryk i-a inspirat soluția cea nouă a liberării Ceho-Slovacilor.

În acest timp, când în America primea banchete ca reprezentant al unui stat numai în proiect, micul stat începu, prin acțiunea prietenilor din țară cu care mereu coresponda pe ascuns, să-și contureze formele. Și când Masaryk cetia în Philadelphia actul de proclamare a noului stat, o telegramă venită din Europa îi vestea alegerea sa ca președinte al tinerei republici. Trăind o viață de intense frământări se vede

¹⁾ Emil Ludwig: Convorbiri cu Masaryk p. 35. trad. Eug. Relgis, „Cugetarea“ Buc. 1935

acum, aproape de 70 ani, la începutul formării și consolidării noului stat. Nu-l înspăimântă însă nici această nouă răspundere. Aleargă acasă și se apucă de lucru. Și azi, fiul unor foști servitori ai împăratului din Viena, după ce a răsturnat tronul aceluia, prezidează viața unui stat nou, dar bine și serios organizat.

Iată ce poate un om, când are daruri dela Cel de Sus și când muncește clipă de clipă cu credință adâncă în isbânda spre care-l poartă inima. Masaryk este un exemplu clasic. Figura lui de octogenar, tânăr încă la spirit, cu credința și acum tare că va mai trăi câțiva ani, câți crede de lipsă pentru ultimele retușări necesare în internul republicei, va ocupa desigur loc de frunte în galeria oamenilor mari ai omenirii.

N. Comșa

CĂRȚI ȘI REVISTE

I. Xenofon: Filarmonica dela 1833. *Centenarul primei reprezentării de teatru național în București. Ed. „Munca Literară” București, 1934.* Socotim binevenită orice lucrare menită a desvălui aspecte din trecutul culturii noastre și mai ales dela începutul infiripării ei. Obișnuiți să prețuim realizările înaintașilor prin prisma valorilor culturale contemporane, ne sunt cât se poate de folositoare descinderile pe cari le facem în ambianța generală a vremurilor mai vechi. Lucrarea dlui Xenofon ne prilejuiește o atare descindere, prezentându-ne eforturile făcute la începutul veacului al XIX pentru crearea în Muntenia a unui teatru românesc la înălțimea celor străine. Discând moment cu moment, dela geneza primelor idei în direcția aceasta până la concretizarea tuturor sforțărilor în societatea filarmonică dela 1833, ne face să înțelegem că între greutățile de învins nu era numai lipsa unei tradiții culturale ci și situația politică a vremii aceleia. Căci și năzuinți pur culturale, ca aceea a înființării unui teatru național, la începutul veacului al XIX, puteau să ia ființă numai în sânul unor societăți secrete, ca cea înființată la Brașov în 1821 de către boerii refugiați: Nicolae Văcărescu, Grigore Băleanu și Constantin Câmpineanu (pag. 9), sau cea dela București din anul 1927, înființată de Constantin Golescu și Eliade-Rădulescu. Iar după ce în 1833 împrejurări mai favorabile îngăduie însghebarea unei societăți legale pentru crearea mult doritului teatru național, prin eforturile continue ale lui Eliade, Ion Câmpineanu și Costache Aristia, piedicile se ivesc îndată din partea stăpânirii, când se observă că prin teatru se poate provoca și o înviorare a simțământului național.

Minuțios documentată și prezentând obiectul dezvoltat în asamblul cauzelor și al efectelor sale, cartea dlui I. Xenofon aduce o contribuție reală în cunoașterea primelor încercări și realizări în teatrul românesc.

*

I. Xenofon: Teatrul Unirii, Tip. „Mișcarea“, București 1935. Având subtitlu: *Reportoriul pentru propaganda unirii Principatelor*, ne prezintă descoperirile pe cari le-a făcut dl Xenofon în privința creațiilor dramatice menite a servi o mare aspirație națională: unirea Principatelor, vis al generației dela jumătatea veacului al XIX.

Aflăm mai întâi un vodevil dela 1855 de un oarecare Ion Dumitrescu „Zmărăndița sau Fata pândarului“, în care se găsește numai o aluzie la Unire, urmând apoi alte șase cari sunt exclusiv în serviciul Unirii, militând una: O noapte pe ruinele Târgoviștei de Petru Grădișteanu (pg. 5) pentru domni străini, alta: „Moș Trifoi sau Cum ți-i așterne așa-i dormi“ de Iorgu Caragiale (pag. 8) pentru domn român, iar celelalte patru numai pentru Unire, neinteresându-le originea domnitorului. Acestea sunt: „Munteanul“ și „Milcovul“ de Eugeniu Carada, „Visul unui Român“ de A. Costescu și „Viitorul României“ de M. Pascali. Aceste realizări oglindesc deci diferitele curente în legătură cu Unirea Principatelor, cari frământau în acea vreme societatea românească. În ce privește însă valoarea artistică, ele ne fac să înțelegem mobilele acțiunii junimiste. Fac parte din acea pleoră de iucrări poetice submediocre însă cu caracter național împotriva cărora. atât de vehement s'a ridicat T. Maiorescu. Iată d. ex. versurile citate de dl Xenofon din „Viitorul României“ de Pascali:

»Lasă-mi visul nu mi-l atinge, cu cobiri inveninate...
A văzut unde'l aduce pe Românul lașitatea...
Iată — țara mea dorită, cum se 'nalță surzând...
Cum îi flutură cosița! Auzi buciumul cântând!
Vezi copiii cum aleargă, morții salt de bucurie
Că Românii sunt toți una, naște azi o Românie...
Acvila merge înainte, și-a luat sborul în nor...
Sboară dragă Românie, că ai mare viitor...
D'ești condusă de lumină, și umbrită de Dreptate
Ți-afli calea instelată... ca să fi, o stea ca toate...
Mulțumescuți, Doamne sântel! acum voi și poci să mor
Acum cred în viața țării.. cântă lira mea de dor«.

Dis.

*

O. Prohászka, Concepția superioară a vieții, trad. Păr. Ioan Rînea, Făgăraș, 1934.

Dătătoarea de ton, în viața intelectuală și socială, este elita. Ea e sufletul oricărei mișcări de reală constructivitate, posesoara marilor inițiative și creatoarea de fecunde ideologii

Biserica, cu o ființă de aproape două milenii, reprezentanta de seamă a culturii din toate timpurile, și-a avut și are încă asemenea personalități, cari prin forța inteligenței și verva cuvântului lor au deschis drumuri și transformat suflete.

Desprindem aici, din această nesfârșită pleiadă de mari eclesiști, icoana personalității lui Prohászka și a uneia din operele lui, cea mai reprezentativă.

*

Ottocar Prohászka a trăit aproape de timpurile noastre (1858 - 1927). Încă din copilărie a dovedit o intuiție precece și o inteligență scăpărătoare. Nădejdi mari erau legate de acest spirit adânc pătrunzător și contemplativ. Pe când studia încă Teologia la Roma, Cardinalul Masella, care i-a fost profesor, a spus despre dânsul: Prohászka acesta e un om extraordinar; de va rămâne în dreapta credință, va mântui zeci de mii de suflete, dar de va defecționa, tot atâtea va târi după el. Și vizionarul nu s'a înșelat. Sub păstoria lui, catolicismul din Ungaria a inaugurat o nouă eră în viața spirituală.

După terminarea studiilor teologice a fost numit spiritual la Seminarul teologic din Esztergom. Lumea a rămas atunci profund impresionată de zelul acestui neo-apostol în câștigarea sufletelor pentru Hristos. — După un timp relativ scurt, a fost numit profesor la același Seminar.

La anul 1900, în urma deselor insistențe ale intelectualilor din Budapesta, cărora le ținuse un ciclu de conferințe religioase, a fost adus aici și numit profesor de Teologie dogmatică la Universitate.

Ca profesor încă s'a dovedit a fi un spirit înțelegător, îndepărtând metoda cazuistică și introducând pe cel după care se propuneau științele profane.

Faima acestui geniu de cea mai puternică autenticitate trecuse deja de mult hotarele țării sale. În anul 1905, în semn de deosebită considerație, papa Pius X însuși, în Capela Sixtină, îl consacră de episcop al Szekesfehervar-ului (Albă Regală). Pe jos, cu nedespărțitul toaig în mână, cu Breviarul subsuoară, așa și-a făcut intrarea la reședință acela care aproape 30 ani a fost promotorul tuturor mișcărilor religioase, culturale și sociale din Ungaria.

În anul 1927, moartea lui a îndoliat întreaga lume catolică. Marele eclesiast s'a stins în arena vieții, pe amvonul Catedralei din Budapesta. Numele lui însă l'au immortalizat cele 25 scrieri ale sale, capo-d'opere ale creștinismului.

Prohászka a apărut într-o vreme când în domeniul spiritual se simțea o imperioasă, substanțială nevoie de primenire. Căci în timp ce cultura științifică ajunsă la un grad de mare dezvoltare, jubila, ideile și sentimentul religios lăncezeau, pentru că haina în care erau îmbrăcate nu mai corespundea cerințelor timpului: era, această haină, prea învechită și prin aceasta inaccesibilă formațiunii spirituale a omului contemporan. Și atunci Prohászka și-a fixat drept scop al activității sale: *interpretarea modernă a adevărilor religioase*, convins fiind că numai așa se poate înlătura această insuficiență în materie de viață spirituală și pot fi atrase inteligențele formate într'un spirit pozitivist.

*

»Concepția superioară a vieții« este opera cea mai individuală a lui Prohászka. E fizionomia lui de 45 de ani, ar spune cineva. Ideea cen-

trală ce înseamnă în sine întreaga expunere este atitudinea pe care trebuie să o adoptăm față de realitățile metafizice. Aci cuvântul »atitudine« se cere depășit de întrebuintărea uzuală. Aci sub cuvânt »atitudine« se înțelege o viziune totalitară asupra realităților date; o concepție unitară, metodică și stabilită în fața vieții și pentru viață. Incontestabil, că o astfel de concepție implică o formație psiho-intelectuală elevată.

»Concepția adevărată a vieții nu poate ființa numai într'o individualitate fericit formată; iar individualitatea fericită nu poate exista numai în cadrul adevăratei concepții a vieții«.

Cadrul apoi în care se poate realiza pe deplin adevărata concepție a vieții este religia: »O concepție a vieții trebuie neapărat să culmineze în religie. Concepția care n'a ajuns să se prefacă în religie e un pom care n'a înmugurit; lipsit deci de orice podoabă și fără nici un preț. O concepție de-o astfel de calitate inferioară nu poate produce idei înalte, iar un suflet sănătos nici nu poate suporta o astfel de atmosferă îmbăcșită și vulgară, căci simte în sine o pornire instinctivă de-a evada de aici și a-se înălța«.

A doua idee călăuzitoare de care e străbătută întreagă cartea, este următoarea: sentimentul religios anume, se poate încadra perfect și adecvat în ritmul și sensibilitatea vieții moderne. Găci dacă »obișnuința și uzul, vechimea și timpul« s'ar părea că pătează ideile — mă gândesc în prim rând la cele religioase, ce sunt vechi cât lumea — e de-ajuns să le aruncăm »în curentul gândirii moderne și se vor curăți, redobândindu-și frumusețea și strălucirea orbitoare, care impresionează și curățește«. Prin urmare putem fi foarte bine în același timp, și »moderni« și »creștini«. Căci sunt două noțiuni cari se suprapun, nu se contrazic.

»Concepția superioară a vieții« — carte ce nu se poate îndeajuns recomanda — e o perlă a gândirii creștine și o apologie a sentimentului religios, unică în felul ei, ce reconfortează și edifică. Iar părintele Ion Rinea a făcut un real serviciu mișcării religioase dela noi tălmăcind-o și punând-o la dispoziția marelui public.

Teodor Racovițan

Vieța Basarabiei (Martie 1935).

De câte ori am înainte această revistă tipărită sub auspiciile unei asociații de cultură și menită să umple un gol destul de simțit în publicistica românească de dincolo de Prut — sunt cuprins de un sentiment nelămurit, amestec de bucurie și tristețe în același timp. Am avut, ocazia să străbat drumurile basarabene și m'am obișnuit să văd altfel stările de lucruri de acolo nu cum le presenta o presă inconștientă și o falsă opinie publică. Țăranul »moldovean« — cum îi place să se numească — este bun la suflet, primitor și liniștit. Te privește nelcrezător la prima înălnire, e rezervat și-și deschide cu greu băerile sufletului; dar, odată ce i-ai câștigat încrederea, devine comunicativ și își destăinuiește năcazurile sau bucuriile. Am remarcat un fapt îmbucurător: Tineretul, trecut prin școala românească, e dornic de cunoștințe nouă. El nu respinge cartea ci o cere. O cere fiind că-i simte lipsa și sufletul său ținut atâta vreme

în întrecere vrea să cuprindă tot mai mult. Nu voi uita niciodată emoția pe care am simțit-o într'un sat din jud. Orhei, când, împărțind câteva broșuri »*Prin sate și mănăstiri băsărabene*« — rod al unei excursii studențești — au venit, în ziua următoare, alți tineri să ne roage ca să le dăm și lor să citească fiindcă au auzit că sunt lucruri frumoase; ori, în altă parte, când, oamenii ne rugau să le spunem noutăți că ei n'au de unde ști, că nu-i cercetează fiimeni. (Nici în timpul campaniilor electorale când ziceau că-i chiamă, în târgușorul din apropiere, să le spună vorbe din care se alegeau cu prea puțin).

În atitudinea unor intelectuali basarabeni se pot observa și acum reminiscențe din timpul vitregei stăpâniri rusești. Spre deosebire de Ardealul nostru — unde preotul, prin educația primită în școli și dela dascăli români, odată întors în sat, era sufletul și îndrumătorul firesc al acțiunilor naționale — în Basarabia, preotul crescut la școală streină, rusească, întors acasă, devenea un prieten al stăpânirii streine, ne mai având nimic din simțimintele »moldovenești« ale enoriașilor.

Nu este, cred, o afirmație eronată aceasta că, *între intelectuali basarabeni și între pătura de jos a poporului, nu a existat niciodată acea legătură sufletească atât de necesară pentru dezvoltarea economică a unui popor.*

Aici stă marea nenorocire a acestei provincii care, cu toate acestea, ne este dragă fiindcă o socotim ca pe un imens rezervor de energie românească, azi în stare latentă. Revine tinerei generații, — formată în dragostea de neam — sarcina s'o stimuleze și s'o îndrumeze în marea masă a energiei românești. Într'adevăr, ce am mai putea aștepta dela generația crescută în mistica țarismului ori mistica revoluționară rusească?

Un C. Stere, I. Inculeț sau Pan-Halippa — ca să amintim »pe cei mai de samă reprezentanți ai Basarabiei de azi« — sunt oameni cu rosturile încheiate, oboșiți și depășiți de clocotul vieții românești.

Iată de ce nu știm dacă trebuie să fim veseli sau triști când cetim »Viața Basarabiei«. Triști, pentru că în paginile ei abundă amintiri din epoca dinaintea războiului, din războiu sau din timpul revoluției — ținând mereu treze în inima cititorilor aceste vremuri. Veseli pentru că, dincolo de aceste amintiri, se plămădește o nouă viață, cu adevărat românească.

Am dori să vedem »Viața Basarabiei« oglindind această nouă realitate românească, s'o vedem animată de forța dinamică a tinereții.

Prea sună a pustie versurile dlui Halippa: »*In clipe de oboseală*«:

Mi-e silă de viața mea
Din ce în ce mai fără rost..
De-ar fi să-mi cat o altă stea
Să 'ncerc a fi ce n'am mai fost?!

Suflet chinuit de oboseală, să-și caute liniștea în »codrii« sau în »gloata sutelor de mii«, și

Anonimatul ca un scut
Să mă ferească de priviri,
Să mor obscur cum m'am născut
În cinstea bieteii omeniri.

V. Stoica

BULETIN

Am socotit că activitatea grupării noastre nu se poate mărgini numai la editarea revistei „Blajul“ și că suntem pe drumul propus, organizând un ciclu de șezători în Blaj, în colaborare cu alte nuclee cu acelaș interes pentru problemele de cultură. O rețea de colaborare reciprocă și prietenie, care ar lega tot atâtea centre înrudite prin aceleași probleme, n'ar putea fi decât un pas înainte.

Prima șezătoare s'a ținut în 7 Aprilie a. c., programul ei fiind susținut aproape în întregime de „Gruparea intelectuală Thesis“ din Sibiu.

1. Dl Prof. Al. Dima președintele grupării, cunoscut prin activitatea desfășurată la „Datina“ cât și prin eseurile publicate în diferite reviste a vorbit despre „Localismul creator“.

2. Dl G. Fonea cunoscut din paginile revistei „Ramuri“ -- Craiova a citit poezii originale.

3. Trio Dumky de Dvorak: L. Mureșan, C. Cherebețiu, S. Toduța.

4. Dl Ionel Neamtzu, al cărui nume tot mai des figurează în revistele „Gând Românesc“, „Pagini Litarare“, „Blajul“, „Gândirea“ etc. a citit schița: Un creator.

5. Dl Pimen Constantinescu, eminent bibliograf și traducător al poeziei italiene, cunoscut prin caetele trimestriale „Ausonia“, și activitatea desfășurată la „Sibiul Literar“ și „Thesis“ a citit traduceri din poezia religioasă a lui Mignosi și Novelli

6. C. Cherebețiu și S. Toduța au executat serenada tristă de C. Dumitrescu.

7. O a doua conferință de 20 minute despre „Materialismul literaturii contemporane“ a ținut Dl Dr. I. Popescu - Sibiu vice preș. al grupării, cunoscut prin lucrările „Doctrina lui Freud“, „Munca metodă de tratament“, „Considerațiuni psihanalitice asupra creațiunei literare“, etc.

8. Dl G. Cifarelli a citit câteva traduceri din poezia clasică italiană.

9. Dl Mircea Alexiu al cărui volum de „creionări“ a apărut recent în publicațiile Thesis a citit schița „Ultimul cuvânt al soldatului Petrea“.

10. Dl S. Toduța cu un cor de copii a executat „Lele roșă la obraz“ și „Sârba fetelor“.